

Fullføring og frafall på hovedfag og mastergrad

En sammenligning av kullene som begynte i 1999 og 2003

Elisabeth Hovdhaugen, Mari Wigum Frøseth og Per Olaf Aamodt

© NIFU STEP Norsk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning
Wergelandsveien 7, 0167 Oslo

Rapport 5/2010
ISBN 978-82-7218-659-2
ISSN 1504-1824

For en presentasjon av NIFU STEP's øvrige publikasjoner, se www.nifustep.no

Norsk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning
Norwegian Institute for Studies in Innovation, Research and Education
Wergelandsveien 7, 0167 Oslo
Tlf. +47 22 59 51 00 • www.nifustep.no

RAPPORT 5/2010

Elisabeth Hovdhaugen, Mari Wigum Frøseth og Per Olaf Aamodt

Fullføring og frafall på hovedfag og mastergrad

En sammenligning av kullene som begynte i 1999 og 2003

Forord

I årene rett før og etter innføringen av Kvalitetsreformen ble det utviklet en rekke nye masterprogrammer ved norske læresteder. I tillegg ble det som en konsekvens av reformen gjennomført endringer i undervisning og veiledning på høyere grad. Med andre ord har det skjedd store endringer innen utdanninger på høyere grad de siste årene.

Denne rapporten omhandler fullføring og frafall på hovedfag og mastergrad ved universiteter og statlige høyskoler, samt en nærmere sammenligning av universitetsutdanninger på høyere grad som fantes både før og etter reformen.

Rapporten bygger på data innhentet i forbindelse med Evalueringen av Kvalitetsreformen. Arbeidet med rapporten er finansiert av og avtalt med Kunnskapsdepartementet innenfor rammen av det strategiske instituttprogrammet *Kunnskap og kvalitet i ny kontekst*. Rapporten er skrevet av Elisabeth Hovdhaugen, Mari Wigum Frøseth og Per Olaf Aamodt, med sistnevnte som prosjektleder. Forskningsleder Jannecke Wiers-Jenssen har lest og kommentert rapporten.

Oslo, januar 2010.

Sveinung Skule
Direktør

Jannecke Wiers-Jenssen
Forskningsleder

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	9
1.1 Bakgrunn og formål.....	9
1.2 Tidligere tiltak for å øke studieeffektiviteten	10
1.3 Kvalitetsreformens løsninger	10
1.4 Hva påvirker studiegjennomføringen?	11
1.5 Hva er frafall?.....	12
1.6 Data og metode.....	13
1.7 Problemstillinger i denne rapporten	14
2 Oversikt over og avgrensning av datamaterialet.....	15
2.1 Avgrensning av type institusjoner som er inkludert i analysene.....	15
2.2 Fordeling på ulike typer studier.....	17
2.3 Fordeling på ulike fagområder	20
2.4 Utfordringer ved sammenligning	21
3 Gjennomføring og fullføring etter institusjonstype.....	23
3.1 Innledning.....	23
3.2 Små forskjeller mellom kullene	23
3.3 Fullføring ved universiteter og statlige høyskoler.....	25
3.4 Fullfører studentene samme utdanning som de begynte på?.....	27
3.5 Forskjeller i fullføring mellom ulike studentgrupper	27
3.6 Oppsummering: fullføring ved universiteter og høyskoler	32
4 Gjennomføring på hovedfag og mastergrad ved universitetene	35
4.1 Innledning.....	35
4.2 Betydelig økning i antall høyeregradsstudenter innen samfunnsfag.....	36
4.3 Studentenes bakgrunn.....	36
4.4 Økt andel som fullførte innen fire år	38
4.5 Fullføring innenfor enkeltstudier.....	40
4.6 Fullføring innen åtte år etter oppstart i 1999-kullet	41
4.7 Fullført påbegynt eller annen utdanning	41
4.8 Oppsummering	42
5 Frafall: studenter som sluttet før fullført grad.....	45
5.1 Definisjon av frafall.....	45
5.2 Tidlig frafall ved universiteter og høyskoler.....	45
5.3 Frafall ved universiteter og høyskoler de første tre studieårene	46
5.4 Hva skyldes det økte frafallet ved høyskolene?	49
5.5 Tidlig frafall i humaniora, samfunnsfag og realfag ved universiteter	50

6	Oppsummering og konklusjon.....	51
6.1	Mange nye grader og sterk økning i studenttallet	51
6.2	Økt studieeffektivitet ved universitetene	51
6.3	Høyt frafall i begge kull	53
6.4	Diskusjon	53
	Referanser	55

Sammendrag

I denne rapporten ser vi på fullføring og frafall på høyere grad ved universiteter og statlige høyskoler før og etter Kvalitetsreformen, det vil si på hovedfag og mastergrad. Dette gjør vi ved å sammenligne nye studenter som begynte på høyere grad i 1999 med de som begynte i 2003. Fra tidligere studier vet vi at det har vært en svært stor vekst i antallet studietilbud på høyere grad, og våre tall viser at antallet nye høyeregradsstudenter ble mer enn fordoblet fra 1999 til 2003.

I 1999-kullet var fullføringen forholdsvis lik ved universiteter og statlige høyskoler, omtrent 55 prosent hadde fullført i løpet av 4 år. Imidlertid fullførte studentene ved de statlige høyskolene raskere enn universitetsstudentene. For 2003-kullet var bildet et annet. Fullføringsandelen etter fire år hadde økt til 60 prosent ved universitetene, mens den hadde sunket til 40 prosent ved de statlige høyskolene. En mulig forklaring på nedgangen i fullføring ved de statlige høyskolene er at en stor del av studentene var deltidsstudenter, og dermed brukte lenger tid på fullføring. Vi har ikke hatt mulighet til å kontrollere for omfanget av deltidsstudenter i vårt datamateriale.

Når vi sammenligner de tidligere hovedfagene i humaniora, samfunnsfag og realfag med de tilsvarende mastergradene, finner vi raskere og bedre fullføring etter reformen innen alle fagområdene. Forbedringen i fullføring og studieeffektivitet fra 1999- til 2003-kullet var størst innen samfunnsfag, men også innen humaniora har det vært en klar forbedring. Før reformen var fullføringsandelen etter fire år betydelig høyere innen realfag, drøyt 60 prosent, enn innen de to andre fagområdene. Innen samfunnsfag og humaniora hadde om lag halvparten fullført innen fire år. Forskjellen mellom fagområdene var imidlertid vesentlig mindre etter reformen. Da var fullføringsandelen etter fire år 59 prosent innen humaniora, 63 prosent innen samfunnsfag og 66 prosent innen realfag.

Den store forbedringen i fullføringsandel etter fire år i samfunnsfag, fra 48 til 63 prosent, skyldes i stor grad økt fullføring innen statsvitenskap. Våre data kan ikke vise hva denne forbedringen kommer av, men en nærmere casestudie av faget statsvitenskap vil kunne bidra til å belyse dette.

Andelen som sluttet etter første studieår var stabil ved universitetene, omtrent 12 prosent. Ved de statlige høyskolene derimot var det en økning i førsteårsfrafallet, fra 13 prosent i 1999-kullet til 29 prosent i 2003-kullet. Etter tre år var frafallet ved universitetene drøyt 20 prosent i begge kull, mens det ved de statlige høyskolene hadde økt fra 29 til 49 prosent. Det kan være en rekke grunner til det høye frafallet ved de statlige høyskolene i 2003-kullet, og denne studien kan ikke gi svar på hva dette skyldes. Mulige forklaringer kan være at studentene ved de statlige høyskolene hadde en sterk arbeidsmarkedstilknytning, enten ved at de allerede var jobb eller hadde lett for å få jobb, og at det gjør at de hadde

større risiko for å slutte. En annen mulighet er at økningen har sammenheng med inntakskvaliteten på studentene, ved at lærestedene tok opp flere studenter og at ikke alle var like godt forberedt for studiet de begynte på. En tredje mulighet er at de nyopprettede programmene ikke fungerte så godt, og at frafallet dermed kanskje henger sammen med innkjøringsproblemer på nye studier. Med utgangspunkt i de foreliggende analysene er det ikke mulig å avgjøre i hvilken grad disse punktene kan bidra til å forklare det høye frafallet, men videre forskning på temaet vil kunne bringe lys over dette.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og formål

I denne rapporten vil vi studere gjennomstrømning i høyere utdanning gjennom å se på fullføring og frafall på høyere grad. Den direkte foranledningen til denne rapporten er målene i Kvalitetsreformen om bedre studiegjennomføring, eller som det er formulert i kapittel 5 i Stortingsmelding nr. 27 (2000-2001) ”Gjør din plikt - Krev din rett”: ”*Studentene skal lykkes*”.

I evalueringen av Kvalitetsreformen ble studiegjennomføringen på lavere grad belyst (Hovdhaugen og Aamodt 2006, Aamodt, Hovdhaugen og Opheim 2006), og resultatene viset bare små tegn til bedring i form av lavere frafall i første studieår. I denne rapporten skal vi se på gjennomføringen på høyere grad, det vil si av hovedfagsstudiet før reformen og mastergradene etter reformen. Dette er i liten grad dekket i tidligere forskning. Analysene i denne rapporten er begrenset til hovedfags-/mastergradsstudier som bygger på en lavere grad, enten en cand.mag. eller en bachelorgrad. Studier på mastergradsnivå som er organisert som sammenhengende løp (for eksempel sivilingeniør, jus og medisin) er ikke inkludert i rapporten.

Kvalitetsreformen er både en gradsreform og en pedagogisk reform. Reformen medførte størst endringer på laveregradsnivå, og spesielt ved universitetene, der studiene på lavere grad, med unntak av i realfagene, ble kortet ned fra fire til tre år. I tillegg fikk de fleste frie studier, det vil si i humaniora, samfunnsfag, pedagogikk og realfag, en gjennomgående strammere organisering. Men også på høyere grad skjedde det endringer, ved at hovedfagene ble erstattet av mastergrader. Kvalitetsreformen endret ikke lengden på studiene på høyere grad, som i all hovedsak var to år både før og etter reformen. Et unntak er den gamle cand.scient.-graden som var normert til 1 ½ år før reformen.¹ Den tilsvarende mastergraden i naturvitenskapelige fag er imidlertid i likhet med de andre mastergradene normert til to år etter reformen. Selv om lengden på de aller fleste høyeregradsstudiene ikke ble endret, medførte reformen både innholdsmessige og strukturelle endringer i studiene, også på høyere grad. Her kan vi nevne blant annet flere og mindre moduler, mer oppfølging og større innslag av obligatorisk deltagelse underveis i utdanningsløpet. Den kanskje mest synlige endringen på høyere grad i forbindelse med innføringen av Kvalitetsreformen er etableringen av en rekke nye mastergradstilbud, både ved universitetene og i høgskolesektoren (Michelsen, Høst og Gitlesen 2006, Vabø 2007). Endringen er aller mest synlig ved de statlige høgskolene, der antall mastergrader har vokst svært sterkt, riktignok fra et lavt nivå. I følge Indikatorrapporten 2009 økte antallet høgskoler som tilbød mastergrader fra 5 i 1995 til 20 i 2007, og da var Høgskolen i Stavanger ikke lenger medregnet

---

¹ Det fantes før Kvalitetsreformen også andre studier som var normert til 1,5 år samt noen studier som var normert til 1 år.

blant høyskolene (Wendt et al 2009:93). Med andre ord er en del av de nye masterprogrammene opprettet i årene før reformen ble implementert, hovedpoenget er at det har vært en vekst over tid.

Hovedformålet med denne rapporten er dermed å belyse fullføringsgrad, frafall og eventuelle endringer i gjennomføringstid for studenter på høyere grad, det vil si hovedfag og mastergrad. Vi vil også diskutere i hvilken grad mønsteret vi observerer er knyttet til endringer som er en følge av Kvalitetsreformen. Eller mer presist formulert endringer fra før til etter reformen. Eventuelle endringer fra 1999- til 2003-kullet vil både kunne være et resultat av studiemønstrene i helt nye studier og av eventuelle endringene som har funnet sted *innenfor* de enkelte studiene. I denne rapporten vil vi se nærmere på begge deler.

1.2 Tidligere tiltak for å øke studieeffektiviteten

Forsøk på å øke studieeffektiviteten er langt fra av ny dato, og har sitt opphav lenge før Kvalitetsreformen. Allerede Ottosenkomiteens innstillinger fra slutten av 1960-tallet kom med forslag til nedkorting av studiene og raskere gjennomføring (Ottosenkomiteen 1966). I Hernesutvalget fra 1988 var dette også et sentralt punkt (NOU 1988). Bakgrunnen var blant annet en økende alder på de ferdige kandidatene i perioden fra 1970 – 1990 (Berg 1997), men denne økningen skyldtes langt fra bare forsinkelser i studiene.

Hernesutvalget kom med en rekke forslag om forbedringer, og mange av disse forslagene er etter hvert blitt implementert. Hernesutvalget foreslo ingen endringer i gradsstrukturen slik Ottosenkomiteen hadde foreslått, men mente at nedkorting av den reelle studietida kunne oppnås innenfor de eksisterende rammene. De satte en norm på to år for hovedfaget, og de foreslo å bedre veiledningen av hovedfagsstudenter og å innføre gjensidig forpliktende kontrakter mellom lærestedet og studentene. En ordning der hovedfagsstudenter fikk avskrevet deler av studielånet var allerede innført, dette hadde både til formål å stimulere til fullføring og å øke rekrutteringen til hovedfag. Utover på 1990- og 2000-tallet ble det i de ulike fagmiljøene tatt grep for å bedre gjennomføringen på hovedfags/mastergradsnivået. Ved siden av endringer i veiledertilbudet ble det lagt inn en større kurskomponent, og det ble satt klarere krav til omfanget på avhandlingene. Studenter som hadde vært registrert lenge ble i større grad fulgt opp, og enten veiledet gjennom eller ut. På denne bakgrunn vil vi forvente at gjennomføringen har bedret seg, men en god del av denne forbedringen var trolig tatt ut allerede før Kvalitetsreformen ble iverksatt.

1.3 Kvalitetsreformens løsninger

Det er påfallende at Stortingsmelding nr. 27 (2000 – 2001) ikke på noe sted nevner tiltak spesielt for å bedre gjennomføringen av studier på mastergradsnivå. Gradsreformen innebar bare en nedkorting på lavere grad, mens tidsnormeringen i liten grad ble endret på høyere grad. Mange av forslagene i Kapittel 5 om undervisning og veiledning, ”Studentene skal lykkes” omtaler ingen forslag spesielt for høyere grad. Endringer i undervisnings- og

vurderingsformer og veiledning gjelder uansett nivå, men problemer med gjennomføring av hovedfags-/mastergradsoppgaven er ikke omtalt i stortingsmeldingen.

Ifølge St.meld. 27 (2000 – 2001: 27) ligger utfordringen ”... i å organisere studier som balanserer faginnhold, gradenes oppbygning og læringsarbeidet slik at studentene lykkes med sine studier.” Videre sier meldingen: ”Et nytt studieopplegg stiller således strengere krav til intensiteten i læringsaktivitetene,..” (ibid). Studier der studentene har faste opplegg og undervisningen inneholder jevnlig oppfølging, møteplikt og obligatoriske innleveringer framholdes som modell, mens gjennomføringen er svakere i de frie disiplinstudiene med løs strukturering og få forpliktelser for studentene til å delta. Et mål for Kvalitetsreformen var å skape et tettere og mer forpliktende forhold mellom student og institusjon, og før studiestart ble de gjensidige forpliktelsene mellom studenten og institusjonene avtalt, blant annet retten til veiledning. Dette er tiltak som ikke minst er viktige for studenter i hovedfagsfasen.

1.4 Hva påvirker studiegjennomføringen?

I denne rapporten undersøker vi om mastergradsstudenter etter innføringen av Kvalitetsreformen faller fra eller fullfører i større eller mindre grad enn hovedfagsstudentene gjorde før reformen. Det meste av forskningen om fullføring og frafall har dreid seg om studier på lavere grad, og ikke minst for studentene i begynnerfasen. Noe av dette, men ikke alt, har også gyldighet for å forstå gjennomføringen av hovedfag eller mastergrad.

Studier av mobilitet i utdanningssystemet tar vanligvis utgangspunkt i valgprosesser; hvem som velger å begynne på et studium, hvem som fortsetter, og hvem som slutter og forsøker å finne mønstre og mulige forklaringer til disse prosessene (Boudon 1974). Berg (1997) har vist at mange valg i løpet av studietiden bidrar til å forlenge tiden det tar å fullføre graden. I et fritt organisert studium er studieinnsatsen i stor grad avhengig av studentenes egen arbeidsdisiplin, eller av en ”indre” motivasjon. Studenter i mer styrte opplegg er mindre avhengig av denne indre motivasjonen, og drives mer fram av et ytre press. Mange studenter setter pris på, og er i stand til å arbeide effektivt med store frihetsgrader, men flertallet er sannsynligvis avhengig av et visst ytre studiepress og å ha en viss struktur som er styrt av lærestedet for å kunne klare seg. Spesielt gjelder dette for de ferske studentene som kommer rett fra videregående opplæring, og som opplever en krevende omstilling. Etter hvert, og særlig når studentene kommer opp på høyere nivå, vil de være i stand til å arbeide mer selvstendig.

I forhold til teorier om frafall kan man peke på to mulige forklaringsmodeller:

- Et individperspektiv: at det er trekk ved studenten, som for eksempel sosial bakgrunn, evner og motivasjon, som kan bidra til å forklare frafallet.
- Et interaksjonistisk perspektiv: at det som skjer etter at studenten har begynt ved lærestedet er viktigere for å forklare frafall enn kjennetegn ved studenten. Dette kan også

ses på som et institusjonsperspektiv, der det som skjer ved lærestedet og lærestedets handlinger er i fokus.

Tinto (1993) tar utgangspunkt i et interaksjonistisk perspektiv. Han hevder at det som skjer etter at studenten har kommet til universitetet, påvirker fullføring og frafall i større grad enn bakgrunnsfaktorer. Han fokuserer fremfor alt på hvordan studenter opplever møtet med lærestedet.

Tintos perspektiv har mest relevans for startfasen av studiene. Selv om starten på et hovedfags- eller mastergradsstudium også kan oppleves om krevende, har studenten tross alt flere års studierfaring, og har dessuten hatt muligheten til å begynne med det faget de er spesielt interessert i. Det er dermed ikke sikkert at selve studiestarten på dette nivået er spesielt kritisk. Den kritiske fasen i et studium på høyere grad er derimot oppgaven. Selv om studentene kan ha trening i å skrive oppgaver fra tidligere, skal studenten på dette nivået inn i et eget mer eller mindre selvstendig forskningsprosjekt. Kyvik (1984) har påpekt at hovedoppgavene utgjør en ikke ubetydelig del av den totale forskningen ved universitetene. Det er betydelige forskjeller, ikke minst mellom fag, i hvordan hovedoppgavearbeidet har vært organisert, fra rent individuelle opplegg til deltaking i prosjektarbeid og prosjektgrupper, ofte ledet av veileder. Uansett oppleves oppgavearbeidet som krevende, og med betydelig risiko for å bli forsinket.

Berg (1997: 283 - 295) påpeker at mange studenter har opplevd problemer med å stå fast i løpet av hovedfagsarbeidet. Dette er resultater fra kandidater som gjennomførte hovedfaget før 1990, og mye er endret siden den gang i retning av sterkere begrensninger på omfanget og med større vekt på veiledning. En studie fra 1990-tallet peker på at studentene er mer fornøyde med situasjonen på hovedfag enn tidligere, men at forholdsvis mange likevel forventer å bli forsinket (Falkfjell & Smeby 1999). Det ligger klare utfordringer i arbeidet med en avhandling, både med å finne problemstilling, metodisk tilnærming og data, samt selve skriveprosessen. Videre er det sannsynlig at vi fortsatt etter Kvalitetsreformen finner klare forskjeller mellom fagene, og at det er en sterkere styring av arbeidet i realfag enn i humaniora og samfunnsfag. I realfagene er det mer vanlig at studenten får tildelt et tema, og oftere arbeider i et team. Dette har sammenheng med fagenes egenart. Ifølge Berg (1997) betyr dette at studenter i de ”myke” fagene (dvs. humaniora og samfunnsfag) står overfor flere valg situasjoner i hovedfagsfasen, og at dette gir større risiko for forsinkelser og avbrudd.

1.5 Hva er frafall?

Begrepet frafall fra høyere utdanning kan omfatte så mangt, både når det gjelder hva frafall er og hva frafallet skyldes. Definisjonen av frafall avhenger av hva man ønsker å undersøke og fra hvilket ståsted. I følge Mastekaasa og Hansen (2005: 101) avhenger begrepet frafall fra høyere utdanning av hvilken ”enhet” man ser på frafall fra. Frafall kan for eksempel både defineres som overgangen fra et lærested til et annet, som overgangen fra et studium til et annet eller som frafall fra høyere utdanning som sådan. Dette tilsvarer

det Tinto (1993) omtaler som ”institutional departure” og ”system departure”. I denne rapporten defineres frafall som de som slutter på en høyeregradsutdanning. Dette betyr at studenter som skifter lærested eller studium underveis i løpet, men som fortsetter i en utdanning på høyere grad ikke faller inn under definisjonen av frafall i våre analyser.

Frafall omtales ofte utelukkende som noe negativt både for de studentene det gjelder, for lærestedene og for samfunnet. Dersom manglende mestring er årsaken til sluttingen oppleves nok frafallet som et nederlag av mange studenter. Det er imidlertid viktig å huske at frafall fra høyere utdanning også kan ha mer positive årsaker, for eksempel at studenten har fått jobb før de har fullført utdanningen. I slike tilfeller kan det å slutte i utdanningen være et valg som studenten er fornøyd med. Fra lærestedenes ståsted kan det kanskje likevel være problematisk at studenter slutter i utdanningen, uansett om årsaken er at studentene gir opp eller at de går over i arbeid. I denne rapporten skal vi ikke se nærmere på hva frafallet fra høyere grad skyldes, bare på omfanget av frafallet. Det er likevel viktig å huske at frafall fra høyere grad kan ha mange årsaker, og at det kan oppleves ulikt både ut i fra hvilket ståsted man ser på frafallet fra og hva som er årsaken til frafallet.

1.6 Data og metode

På det tidspunktet evalueringen av Kvalitetsreformen ble avsluttet ved årsskiftet 2006/2007, fantes ikke oppdaterte data til å følge kullene lenge nok til observere hele studieløpet på lavere nivå eller å følge kull som hadde begynt i et hovedfag eller en mastergrad tilstrekkelig lenge til å belyse gjennomføringen. Men nå, seks år etter at reformen ble innført finnes det tilgjengelige data som gjør at vi kan se på gjennomføring for høyere grad. Analysene i denne rapporten bygger på registerinformasjon innhentet fra Statistisk sentralbyrå (SSB) om de nye studentene i 1999 og 2003. Datamaterialet inneholder informasjon om utdanning til og med høsten 2007, noe som betyr at vi har mulighet til å følge de nye studentene på høyere grad i 1999-kullet gjennom i alt åtte år, og studentene i 2003-kullet i fire år. I tillegg til utdanningsinformasjon omfatter datamaterialet blant annet informasjon om studentenes kjønn, alder, innvandringsbakgrunn og sosiale bakgrunn målt som foreldrenes utdanningsnivå.

Datauttrekket fra SSB omfattet alle som for første gang var registrert på en utdanningskode som tilsvarer hovedfag eller mastergrad i løpet av studieårene 1999-2000 og 2003-2004. Når vi skal følge kull over tid, er det en fordel å begrense seg til de som starter i samme semester slik at de skal ha brukt like lang tid fram til observasjonspunktene per 1. oktober og fullføring. Vi har derfor avgrenset kullene våre til dem som begynte på høyere grad på høsten i 1999 og i 2003. Personer som av en eller annen grunn mangler utdanningskode den høsten de begynte, eller som var registrert med en utdanning på lavere nivå enn høyere grad (nivå 7 i SSBs utdanningsgruppering) ekskluderes. I tillegg holdes personer som var registrert på studier som ikke er delt inn i lavere og høyere grad utenfor. Dette gjelder for eksempel sivilingeniørutdanningen, juristutdanningen og medisnutdanningen i 1999-

kullet. I neste kapittel presenteres en oversikt over hvilke utdanninger vi har tatt med i 1999- og 2003-kullet.

1.7 Problemstillinger i denne rapporten

I utgangspunktet har vi lite kunnskaper om gjennomføringen av studier på hovedfags- eller mastergradsnivå. Derfor vil vi legge en del vekt på å beskrive mønstrene ganske grundig. Problemstillingen i denne rapporten er todelt: for det første vil vi se nærmere på gjennomføring og frafall på høyere grad som sådan, og for det andre vil vi undersøke hvorvidt gjennomføringen og frafallet på høyere grad ser ut til å ha endret seg etter innføringen av Kvalitetsreformen. I tillegg til disse to hovedtemaene vil vi også belyse gjennomføring etter ulike bakgrunnsvariabler. Vi ønsker altså både å se nærmere på den generelle gjennomføringen og frafallet i de to kullene og undersøke hvorvidt vi finner forskjeller som kan tenkes å skyldes Kvalitetsreformen. Her vil vi blant annet undersøke hvordan fullførings- og frafallsandelen er innen ulike institusjonstyper før og etter reformen. Et viktig spørsmål er om man har oppnådd bedre fullføring og mindre frafall som var et sentralt mål. I tillegg vil vi se nærmere på om det har det skjedd noe i gjennomføringen og frafallet innen de gamle universitetsgradene sett i forhold til de nye masterprogrammene.

Alt dette kan vi belyse ved å se på de to kullene som startet sine hovedfags- eller mastergradsstudier i 1999 og i 2003. Selv om vi ser på endringer før og etter reformen kan vi ikke si noe klart om kausal sammenheng. Eventuelle endringer kan bare antyde en sammenheng, vi kan ikke vite sikkert at det skyldes Kvalitetsreformen.

En begrensning i denne undersøkelsen er at vi ikke vet noe om overgangsraten fra lavere til høyere grad i de to kullene vi studerer. Økt tendens til å gå videre vil naturlig nok føre til en bredere rekruttering, som igjen kan ha betydning for gjennomstrømmingen. Tatt i betraktning den betydelige økningen i antall studietilbud på høyere grad etter reformen, kan man kanskje anta at det har vært en bredere rekruttering. Det kan for eksempel tenkes at flere studieplasser gir lavere karakterkrav for å komme inn på høyere grad. Fordi vi ikke har opplysninger om karakterer fra lavere grad har vi ikke mulighet til å undersøke denne antagelsen i denne rapporten, men dette er likevel begrensninger som det er verdt å ha i bakhodet når vi skal fortolke funnene fra våre analyser.

2 Oversikt over og avgrensning av datamaterialet

Når en skal sammenlikne gjennomføringen av studier på høyere grad for kullene som begynte i 1999 og 2003, må en ta hensyn til at hele gradssystemet ble endret med Kvalitetsreformen som ble innført 2003. Samtidig har det også vært en utvikling i studietilbudene mellom de to tidspunktene, slik at det hele tiden kom til nye studietilbud. De store endringene kom med reformen, og disse endringene er mer vidtgående enn bare et navneskifte fra hovedfag til mastergrad. Selv om enkelte grader fortsatte forholdsvis uendret med nytt navn, er det også mange eksempler på utvikling av helt nye tilbud. Disse endringene utgjør en utfordring når vi skal sammenstille resultatene for de to kullene, og det er derfor viktig å beskrive de to studentkullene og avgrense datamaterialet. I dette kapittelet vil vi presentere datamaterialet som ligger til grunn for analysene i denne rapporten mer detaljert, og argumentere for hvorfor noen grupper er holdt utenfor analysene. Vi vil først se nærmere på hvordan de nye studentene på høyere grad høsten 1999 og 2003 fordelte seg på ulike institusjonstype, studier og fagfelt, og avgrense materialet ut fra det.

2.1 Avgrensning av type institusjoner som er inkludert i analysene

Dataene for denne studien tar utgangspunkt i kullene 1999 og 2003. I perioden fra innføringen av høgskolereformen i 1994 til Høgskolen i Stavanger og Norges Landbrukshøgskole (NLH) endret status til universitet i 2005 var det ingen læresteder som skiftet status i universitets- og høgskolesystemet. Til tross for at vi følger kullene over tid og at noen læresteder skifter navn og institusjonstype etter hvert, vil vi i denne rapporten forholde oss til den institusjonstypen lærestedet sorterte under i 1999 og 2003 (startårene), det vil si den institusjonstypen de var en del av i 1999 eller 2003. Med andre ord vil Høgskolen i Stavanger og Høgskolen i Agder være definert som statlige høgskoler i alle årene til tross for at de fikk universitetsstatus i 2005 respektive 2006, og Norges landbruks-høgskole (NLH) vil være plassert som vitenskapelig høgskole også etter at de ble universitet i 2005.

Siden vi i denne studien bare skal se på studier på høyere grad som forutsetter en fullført laveregradsutdanning må datamaterialet avgrenses i forhold til det. Vi tar først utgangspunkt i hvilket klassetrinn studiet var på, og bare de som var registrert med en utdanning på klassetrinn² 17, 18 eller 19 som er med i dataene. Dette for å luke ut alle studenter på integrerte mastergrader, det vil si 5-årige programmer. Datamaterialet

---

² Klassetrinn er SSBs benevnning på antallet år i skole. Klassetrinn 1-10 tilsvarer grunnskolen, 11-13 tilsvarer videregående opplæring og 14 og oppover er høyere utdanning.

omfatter 2678 nye studenter i 1999-kullet og 6225 nye studenter i 2003-kullet. Disse fordeler seg på følgende måte på ulike institusjonstyper (tabell 2.1).

Tabell 2.1 Nye studenter på høyere grad, etter type institusjon de begynte ved

	1999		2003	
	Antall	Andel	Antall	Andel
Universitet	2044	76,3	3424	55,0
Statlig høgskole	347	13,0	1572	25,3
Vitenskapelig høgskole	143	5,3	491	7,9
Privat høgskole	72	2,7	642	10,3
Kunsthøgskole	72	2,7	96	1,5
Total	2678	100,0	6225	100,0

Det har vært en økning i antall studenter ved alle typer institusjoner, men den relative fordelingen av studentmassen på høyere grad på ulike læresteder har endret seg i perioden. Antallet studenter på høyere grad har økt mest ved universitetene, men utgjør en vesentlig mindre andel av totalen i 2003 enn i 1999.

Ved statlige høgskoler, vitenskapelige høgskoler og private høgskoler har det vært en økning både i antall studenter på høyere grad og i andel av alle høyeregradsstudenter. Økningen har vært særlig stor ved de private høgskolene, der det er registrert nærmere åtte ganger så mange studenter på høyere grad i 2003 som i 1999. Dette er en svært stor økning og krever derfor nærmere ettersyn. En oversikt over hvilke læresteder og studieprogrammer dette dreide seg om er vist i tabell 2.2. Tabellen viser at det har tilkommet noen institusjoner i 2003, men at økningen i studenttall i hovedsak skyldes en økning i antallet studenter på høyere grad ved Handelshøyskolen BI.

Tabell 2.2 Nye studenter på høyere grad, etter type privat høgskole³

	1999	2003
	Antall	Antall
Handelshøyskolen BI	18	501
Norsk lærerakademi vitenskapelig høgskole	30	23
Det teologiske menighetsfakultet	11	63
Misjonshøgskolen	6	6
Dronning Mauds Minne	3	6
Norsk reiselivshøgskole	4	
NKS		8
Den Polytekniske høgskolen (senere NITH)		35
Total	72	642

Vi har også foretatt en nærmere undersøkelse av økningen i antallet studenter ved de vitenskapelige høgskolene (jamfør tabell 2.1), og fordelingen på institusjoner er vist i tabell 2.3. Som det fremgår av tabell 2.3 skyldes hele økningen flere studenter ved Norges landbrukshøgskole og Norges handelshøyskole. Med andre ord finner vi at for både private

³ I følge Kunnskapsdepartementet var det svært få private læresteder som hadde egen godkjenning for å tildele høyere grads eksamen i 1999, kun Handelshøyskolen BI, Norsk Lærerakademi og Det teologiske menighetsfakultet. I 2003 hadde også Misjonshøgskolen og Diakonhjemmets høgskole fått en slik egen godkjenning. De øvrige lærestedene på listen tilbyr sannsynligvis høyeregradsutdanning i samarbeid med et universitet i innland eller utland.

høgskoler og vitenskapelige høgskoler skyldes økningen i studenttall endringer ved noen få læresteder.

Tabell 2.3 Nye studenter på høyere grad, etter type vitenskapelig høgskole

	1999	2003
	Antall	Antall
Norges idrettshøgskole	62	66
Norges musikkhøgskole	10	11
Norges landbrukshøgskole	43	247
Norges handelshøgskole	28	168
Arkitekthøgskolen		5
Total	143	491

Dette er imidlertid i begge tilfeller relatert til omlegging av studiene i forbindelse med Kvalitetsreformen ved disse lærestedene. Ved innføringen av Kvalitetsreformen ble siviløkonomstudiet lagt om, fra en sammenholdt fireårig grad, til et studium bestående av en treårig bachelorgrad og en toårig mastergrad. Tilsvarende ble cand.agric-studiet ved NLH lagt om fra et fireårig studium som krevde et års forstudium (det vil si total 5 år) til et studium med en treårig bachelorgrad og en toårig mastergrad.⁴ Ved alle tre lærestedene fikk dette konsekvenser for studentregistreringen og de har dermed fått en tilsynelatende økning i antallet studenter på høyere grad. På grunn av omlegging av studier er det umulig å sammenligne studentene i 1999 og 2003 på disse tre institusjonene. Vi har derfor valgt å holde private og vitenskapelige høgskoler utenfor datamaterialet. I resten av rapporten vil vi dermed forholde oss til universitetene og de statlige høgskolene. Kunsthøgskolene holdes også utenfor de videre analysene både fordi det er svært få studenter ved de lærestedene og at disse har svært spesialiserte utdanninger.

2.2 Fordeling på ulike typer studier

For å sikre at vi bare får med studier som er toårige mastergrader må vi også undersøke hvilke programmer studentene var registrert på. Fordelingen i 1999 er presentert i tabell 2.4, mens tabell 2.5 viser fordelingen i 2003.

---

⁴ I følge UMB ble alle programmene delt etter en 3+2 modell, med lokalt opptak til mastergrad.

Tabell 2.4 Nye studenter ved universiteter og statlige høyskoler i 1999, etter type studium

	Universiteter		Statlige høyskoler	
	Antall	Andel	Antall	Andel
Cand.philol.-utdanning	800	39,1	30	8,6
Cand.polit.-utdanning	419	20,5	54	15,6
Cand.scient.-utdanning	470	23,0	16	4,6
Andre Cand.-utdanning	59	2,9	5	1,4
Annen høyere grads utdanning	26	1,3	164	47,3
Master of Science	68	3,3	0	0,0
Master of Philosophy	191	9,3	0	0,0
Andre mastergradsutdanninger	11	0,5	78	22,5
	2044	100	347	100

Tabell 2.4 viser at i 1999 gikk 85 prosent av studentene ved universitetene på en form for hovedfagsutdanning, mens 9 prosent tok en Master of Philosophy. Ved de statlige høyskolene var det til sammenligning omtrent 30 prosent som tok en form for hovedfagsutdanning, mens hoveddelene av studentene var registrert på "annen høyere grads utdanning". En nærmere gjennomgang av utdanningskoder viser at disse studentene ofte gikk på en lektorutdanning eller noen form av hovedfagspåbygning for lærere. Det er også drøyt en av fem høyeregradsstudenter ved de statlige høyskolene som går på en mastergrad, men da ikke på Master of Science eller Master of Philosophy, som var de vanligste gradbetegnelse ved universitetene, men på andre typer mastergrader.

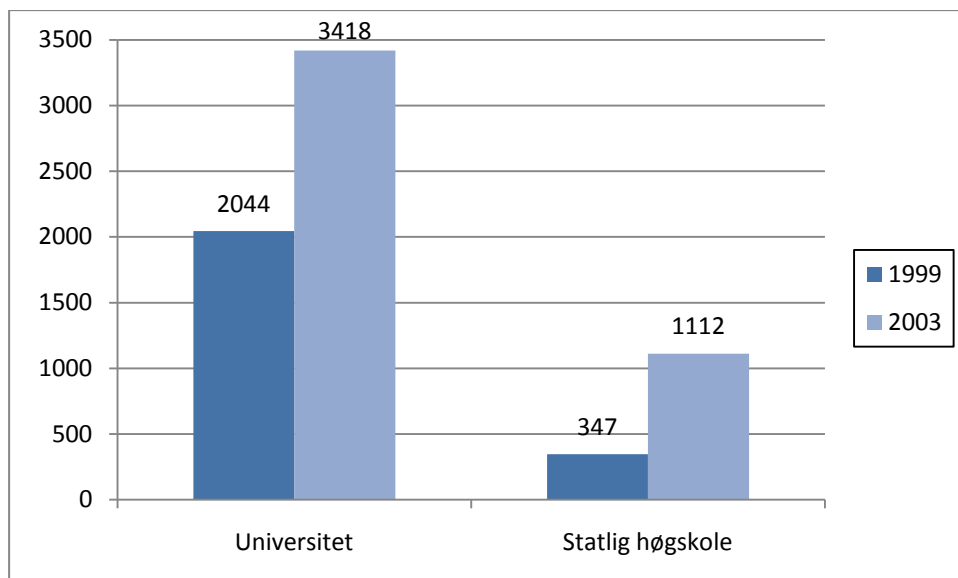
I 2003-kullet går studentene i stor grad på andre typer studier enn 1999-kullet gjorde, og dette gjelder for både universiteter og statlige høyskoler (se tabell 2.5). Ved universitetene hadde 85 prosent av de nye studentene begynt på en mastergrad i humanistiske og estetiske fag, pedagogiske fag, samfunnsfag og juridiske fag, naturvitenskapelige fag eller en master innen helse-, sosial- og idrettsfag. De nye mastergradene i humanistiske og estetiske fag, samfunnsfag og juridiske fag, og naturvitenskapelige og tekniske fag antas i store trekk å tilsvare de tidligere cand.philol., cand.polit. og cand.scient. gradene, slik at de er sammenlignbare. Med andre ord er mønsteret ved universitetene i stort grad likt før og etter reformen.

Tabell 2.5 Nye studenter ved universiteter og statlige høyskoler i 2003, etter type studium

	Universitet		Statlig høyskole	
	Antall	Andel	Antall	Andel
Master, humanistiske/estetiske fag	796	23,2	87	5,5
Master, utd i ped/lærerutdanning	442	12,9	225	14,3
Master, samfunnsfag/juridiske fag	777	22,7	63	4,0
Master, økonomiske/admin.fag	67	2,0	147	9,4
Master, naturvitenskap/tekniske fag	555	16,2	77	4,9
Master, helse-, sosial- og idrettsfag	265	7,7	105	6,7
Master of Science	89	2,6	5	0,3
Master of Philosophy	78	2,3	0	0,0
Andre mastergradsutdanninger	51	1,5	198	12,6
Sivilingeniørutdanning	6	0,2	460	29,3
Annen høyeregradsutdanning	14	0,4	88	5,6
Gamle grader (hovedfag/Cand.-utd)	284	8,3	117	7,4
Totalt	3424	100,0	1572	100,0

Ved de statlige høyskolene finner vi et noe annet mønster. Det er en økning i andelen som er registrert på samme type mastergrader som finnes ved universitetene, i alt 45 prosent. Derimot er det lite endring i antall som er registrert på andre typer mastergrader eller i annen høyere gradsutdanning. Det er imidlertid mulig at mange av dem som tok en lektorutdanning ved de statlige høyskolene og som i 1999 var registrert som ”annen høyere grad utdanning”, var registrert med en master innen sitt fagfelt i 2003. Vi finner også at det i 2003 fortsatt var 284 studenter ved universitetene og 117 studenter ved de statlige høyskolene som var registrert på en hovedfagsutdanning, til tross for at de nye mastergradene skulle erstatte disse. Med andre ord er det mulig at den gamle registreringspraksisen levde kvar også etter at den nye gradstrukturen var innført.

Den største forskjellen mellom 1999-kullet og 2003-kullet er imidlertid at svært mange av studentene ved de statlige høyskolene er registrert på sivilingeniørutdanning i 2003. Dette er sannsynligvis en type sivilingeniørutdanning som er en påbygging på en laveregradsutdanning i ingeniørfag. Men siden vi ikke finner igjen den typen studenter i materialet for 1999 har vi valgt å holde denne gruppen utenfor analysene i resten av rapporten. Økningen i antall studenter på sivilingeniørutdanningen kan i likhet med på siviløkonomstudiet primært være en teknisk endring. Utvalget vi da ender opp med inneholder 2391 studenter i 1999 og 4530 studenter i 2003. Det har altså vært nesten en fordobling i antallet nye studenter på høyere grad fra 1999 til 2003. Dette er vist i figur 2.1.

Figur 2.1 Antall nye studenter på høyere grad ved universiteter og statlige høyskoler

2.3 Fordeling på ulike fagområder

Dersom vi ser på det fagområdet studentene startet ved finner vi at det var en økning i antall studenter innen alle fagområder ved universitetene, unntatt innen primærnærings- og samferdsel og sikkerhet. Ved de statlige høyskolene var det en sterk økning i 2003 i alle fagområder unntatt primærnæringsfag, og det har også kommet til studenter i samferdsel og sikkerhetsfag, der det ikke var noen i 1999.

Tabell 2.6 Antall nye studenter ved universiteter og statlige høyskoler i 2003, etter type studium

	Universiteter		Statlige høyskoler	
	1999	2003	1999	2003
Humanistiske og estetiske fag	636	866	114	147
Utd. i pedagogikk/Lærerutdanning	143	460	76	248
Samfunnsfag og juridiske fag	553	895	31	184
Økonomiske og administrative fag	0	67	63	216
Naturvitenskap/tekniske fag	529	771	34	113
Helse-, sosial- og idrettsfag	164	340	29	137
Primærnæringsfag	14	16	0	0
Samferdsel og sikkerhetsfag	5	3	0	67
Totalt	2044	3418	347	1112

Studentenes relative fordeling på de ulike fagområdene har endret seg over tid. Ved universitetene var en av tre studenter innen humanistiske og estetiske fag i 1999, mens dette gjaldt en av fire i 2003. Det var også en beskjeden nedgang i andelen studenter innen naturvitenskap og teknologi og primærnæringsfag. Andelen innen pedagogiske fag eller lærerutdanning har derimot økt ved universitetene.

Ved de statlige høyskolene var det også en relativ nedgang i andelen studenter som tok en høyeregradsutdanning innen humaniora, mens andelen var stabil innen pedagogikk og

naturvitenskap/teknologi. Det var en sterk økning fra 1999-kullet til 2003-kullet i andelen som tok samfunnsfag og helse-, sosial- og idrettsfag (tabell 2.7).

Tabell 2.7 Andel nye studenter ved universiteter og statlige høyskoler i 2003, etter type studium

	Universiteter		Statlige høyskoler	
	1999	2003	1999	2003
Humanistiske og estetiske fag	31,1	25,3	32,9	13,2
Utdanning i pedagogikk/Lærerutdanning	7,0	13,5	21,9	22,3
Samfunnsfag og juridiske fag	27,1	26,2	8,9	16,5
Økonomiske og administrative fag	0,0	2,0	18,2	19,4
Naturvitenskap/tekniske fag	25,9	22,6	9,8	10,2
Helse-, sosial- og idrettsfag	8,0	9,9	8,4	12,3
Primærnæringsfag	0,7	0,5	0,0	0,0
Samferdsel og sikkerhetsfag	0,2	0,1	0,0	6,0
N (= 100 %)	2044	3418	347	1112

2.4 utfordringer ved sammenligning

De videre analysene vil bare omfatte universitetene og de statlige høyskolene basert på argumentasjonen ovenfor. Men til tross for at det bare er to typer læresteder vi sammenligner er det fortsatt utfordringer ved sammenligningen. Den ene er normering av studiene. Mange høyeregradsstudier var normert til to års varighet før reformen, men det fantes også noen studier som var normert til ett år og til et og et halvt år. Eksempel på det sistnevnte er cand.scient.-studiet. Etter reformen er de fleste studiene normert til to års varighet. Siden vi i dette datamaterialet bare har oppdatering om studentstatus en gang per år har vi ikke mulighet til å skille mellom studenter som tok et studium som var normert til et og et halvt år og de som tok et studium som var normert til to år. Vi vil derfor ikke bruke begrepet normert tid noe særlig utstrekning.

Den andre utfordringen er deltidsstudenter, eller at det i liten grad er registrert om et studium er deltid eller ikke. Vi vet ikke noe om omfanget av deltidsstudier, og det er heller ikke mulig å skille ut deltidsstudier i analysene. Dette vil kunne påvirke fullføringsandelene vi måler. Det er ikke rimelig å forvente at studenter som tar et masterstudium på deltid fullfører dette i løpet av to år, de kan bruke både tre og fire år uten å gå utover det som er den avsatte tiden til studiet. Dette vil sannsynligvis i størst grad være et problem i datamaterialet for 2003-kullet, siden det var relativt få høyeregradsutdanninger som ble gitt som deltidsstudier i 1999. Dette vil vi dermed måtte ta høyde for i tolkingene av data om fullføring i 2003-kullet.

Et annet problem knyttet til deltidsstudier er at en del studenter følger et studium på deltid, til tross for at det er et studium som tilbys på heltid. Denne typen av deltidsstudier vil aldri kunne registreres korrekt i et registerdatamateriale, og for å undersøke det må man derfor bruke andre metoder.

3 Gjennomføring og fullføring etter institusjonstype

3.1 Innledning

I dette kapitlet skal vi se på gjennomføring på høyere grad blant studenter som begynte ved universiteter og høyskoler i 1999 og 2003. Som nevnt i kapittel 2 ble det etablert en rekke nye studieprogrammer på høyere grad i forbindelse med innføringen av Kvalitetsreformen, særlig ved de statlige høyskolene. I 1999-kullet var studentene ved statlige høyskoler registrert på 27 ulike høyeregradsutdanninger, mens de nye studentene i 2003 var fordelt på i alt 67 ulike høyeregradsutdanninger. Det har også vært en sterk vekst i antallet studenter på høyere grads, både ved universiteter og høyskoler, og spørsmålet blir da hvilken betydning økningen i antall studieprogram har hatt for gjennomstrømningen. Har man oppnådd bedre fullføring, som var et sentralt mål i reformen?

3.2 Små forskjeller mellom kullene

Før vi kan se nærmere på fullføringsandelen i 2003-kullet sammenlignet med 1999-kullet skal vi undersøke om det er forskjeller i studentmassen på høyere grad mellom de to kullene. De fire variablene vi ser på er kjønn, innvandrerbakgrunn, sosial bakgrunn og alder. Oversikt over de tre første variablene er samlet i tabell 3.1.

Tabell 3.1 Bakgrunnsvariabler for nye studenter i 1999 og 2003, etter lærestedstype

	Universiteter				Statlige høyskoler			
	1999		2003		1999		2003	
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel
Kjønn								
- Kvinner	1078	52,7	2040	59,7	230	66,3	688	61,9
- Menn	966	47,3	1378	40,3	117	33,7	424	38,1
Innvandrerbakgrunn								
- Majoritet	1642	80,3	2829	82,8	327	94,2	1029	92,5
- Minoritet	402	19,7	589	17,2	20	5,8	83	7,5
Foreldres utdanningsnivå								
- Høyere utdanning, + 4 år	384	18,8	664	19,4	31	8,9	97	8,7
- Høyere utdanning, - 4 år	536	26,2	955	27,9	84	24,2	270	24,3
- Videregående skole	630	30,8	1101	32,2	170	49,0	548	49,3
- Grunnskole	74	3,6	131	3,8	28	8,1	102	9,2
- Ukjent	420	20,5	567	16,6	34	9,8	95	8,5
Total	2044	100,0	3418	100,0	347	100,0	1112	100,0

Det var liten forskjell i kjønnssammensetningen blant studentene på høyere grad i de to kullene. Det var en overvekt av kvinner ved begge typer læresteder. Kvinneandelen økte noe over tid ved universitetene, mens det ikke var noen signifikant endring ved de statlige

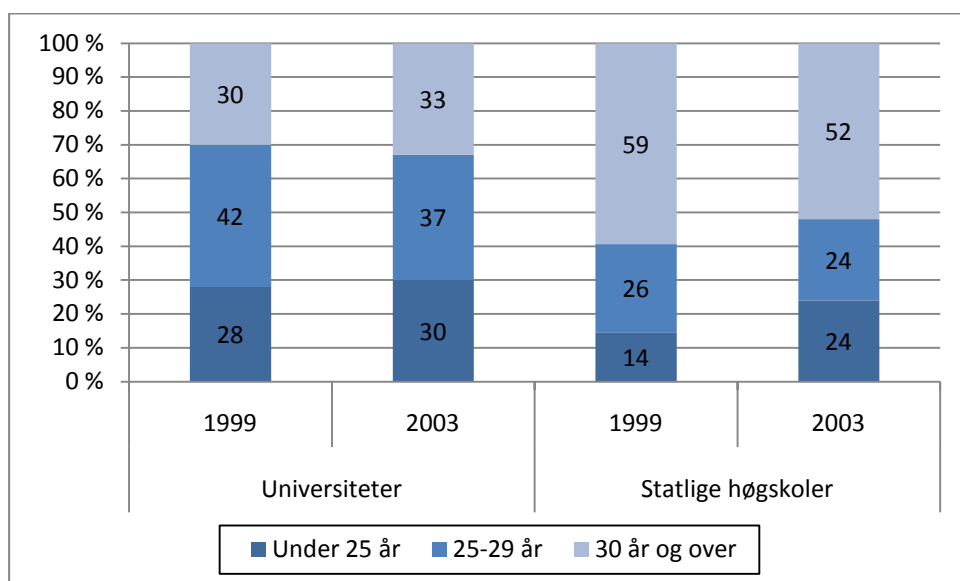
høgskolene. Det var ingen signifikante endringer i andel minoritetsstudenter fra 1999 til 2003, og det var også stor stabilitet i den sosiale rekrutteringen til høyere grad. Blant universitetsstudenten har nærere halvparten foreldre som har høyere utdanning, mens det bare gjelder for omtrent en tredel av studentene ved statlige høgskoler. Andelen som hadde foreldre med ukjent utdanning har gått noe ned i perioden.

De to lærestedstypene skiller seg noe fra hverandre når det gjelder studentenes sosiale bakgrunn: ved universitetene hadde nesten halvparten av studentene foreldre med høyere utdanning, mens dette bare gjaldt for en tredjedel av studentene ved de statlige høgskolene. Dette er i tråd med tidligere forskning som viser at det er en skjevere sosial rekruttering til universiteter enn til høgskoler (Hansen 1999).

Tabell 3.2 Gjennomsnittlig alder og medianalder for nye studenter 1999 og 2003, etter type lærested

	Universiteter		Statlige høgskoler	
	1999	2003	1999	2003
Median	26	26	33	30
Gjennomsnitt	29,2	29,9	35,2	29,9
Standardavvik	7,6	8,7	9,7	9,8
N	2044	3418	347	1112

Det var stabilitet i alderssammensetningen ved universitetene, mens både gjennomsnitts- og medianalderen sank noe ved de statlige høgskolene fra 1999-kullet til 2003-kullet. Med andre ord økte andelen studenter under 25 år på bekostning av andelen studenter over 30 år. Dette er også illustrert i figur 3.1. Figuren viser at det i begge kull var en betydelig større andel eldre studenter som begynte på et høyeregradsstudium ved de statlige høgskolene enn ved universitetene. Over halvparten av studentene ved de statlige høgskolene var 30 år eller eldre, mens dette gjaldt rundt en av tre ved universitetene. Dette har sammenheng med at mange av studietilbudene på høyere grad ved de statlige høgskolene er beregnet på profesjonsutøvere med yrkespraksis.

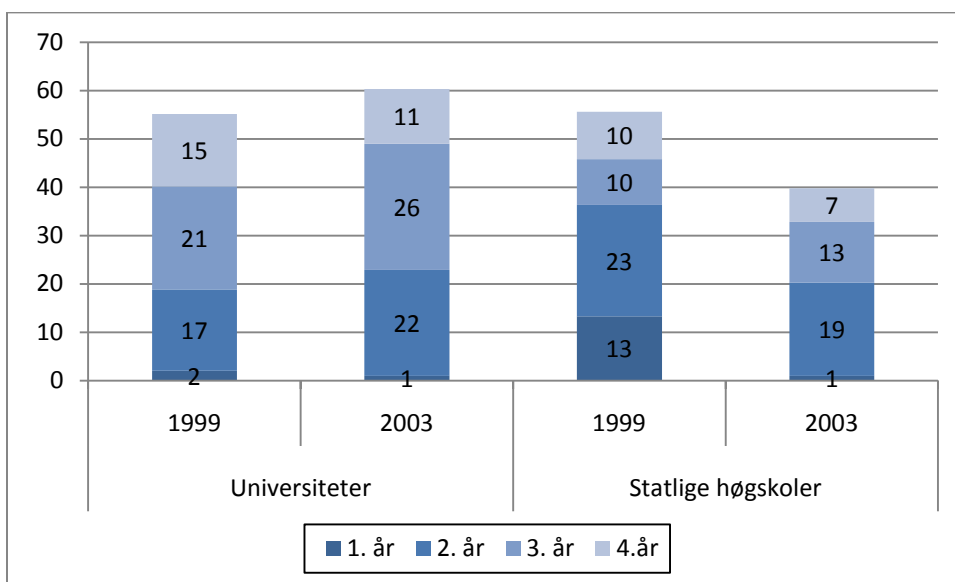

Figur 3.1 Nye studenter i 1999 og 2003 etter alder og institusjonstype. Prosent.

Samlet sett var det bare noen endringer i studentmassen når vi ser på institusjonsnivå. Ved universitetene var det en litt større andel kvinner i 2003 enn i 1999, ellers var studentmassen stort sett lik over tid. Ved de statlige høgskolene var studentmassen lik over tid i forhold til kjønn, minoritetsbakgrunn og sosial bakgrunn, men ikke i forhold til alder. Det var en større andel yngre studenter under 25 år i 2003 enn det var i 1999.

3.3 Fullføring ved universiteter og statlige høgskoler

I dette avsnittet vil vi først sammenlikne fullføringsgraden i løpet av de første fire årene ved universiteter og statlige høgskoler. Når disse sammenlikningene skal fortolkes, er det viktig å være klar over at det er etablert mange nye tilbud, spesielt ved de statlige høgskolene.

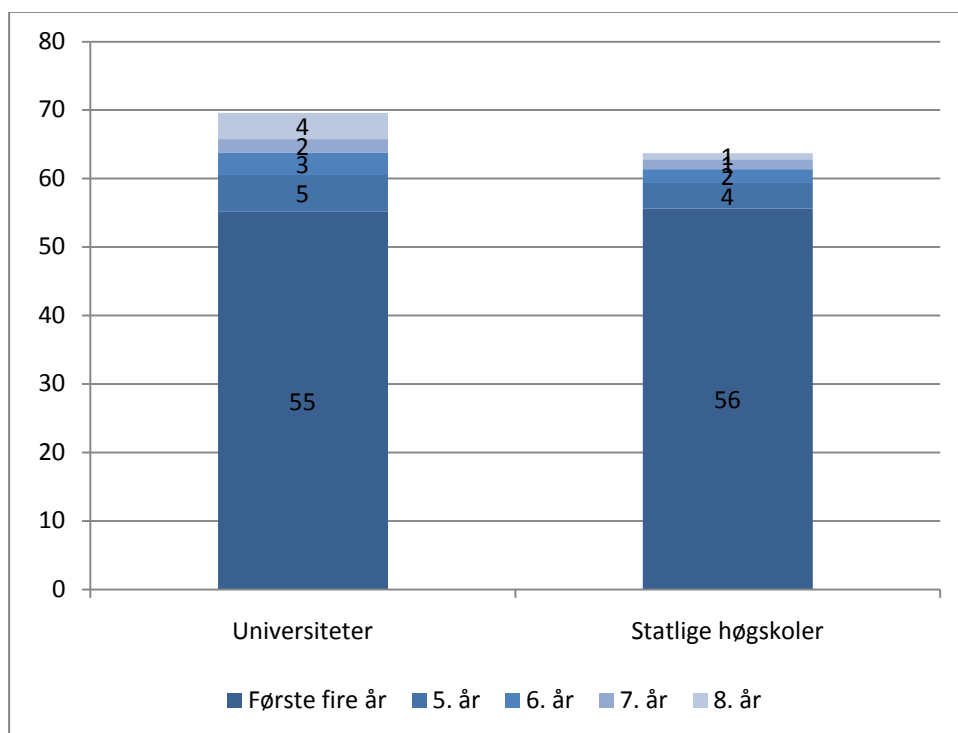
Figur 3.2 Andel som har fullført i løpet av 4 år i 1999-kullet og 2003-kullet etter institusjonstype. Prosent.

Det første som slår en i figur 3.2 er at andelen som hadde fullført i løpet av fire år er lav, og at det særlig er få som hadde fullført i løpet av to år, som vanligvis er den normerte tiden for et studium på høyere grad. Ved universitetene var denne andelen bare 19 prosent i 1999 og 23 prosent i 2003. Videre ser vi at utviklingen ved universitetene og de statlige høgskolene har gått i helt motsatt retning. Fullføringen bedret seg noe ved universitetene, mens den ble betydelig dårligere ved høgskolene. Ved universitetene økte andelen som samlet hadde fullført i løpet av tre år fra 40 til 49 prosent. Endringen etter fire år var mindre, fra 55 til 60 prosent. Dette kan tyde på at gjennomføringen ved universitetene var blitt mer effektiv, men at den samlede fullføringsandelen innen fire år likevel ikke økte så veldig mye.

Ved de statlige høgskolene var det i 1999 en relativt høy andel som hadde fullført allerede etter ett år, noe som har sammenheng med en del ettårige mastergrader. Disse ettårige

gradene har et mindre omfang i 2003. Generelt ser vi at andelen som har fullført minsker ved de statlige høyskolene fra 1999 til 2003, andelen som hadde fullført etter ett eller to år har sunket fra 36 til 20 prosent, og etter fire år fra 55 til 40 prosent. Det er vanskelig å si hva dette skyldes, men en del av forklaringen kan ligge i at en betydelig andel av mastergradsstudentene ved høyskolene fulgte et deltidsopplegg. I de foreliggende data er det dessverre ikke mulig å kontrollere for hel- og deltid, og dermed vet vi ikke hvor vanlig det er med deltidsstudier⁵. I tillegg til de organiserte deltidsstudiene er det mulig at studenter følger et heltidsopplegg på deltid, og dette vil i så fall gi utslag på fullføringstiden. På flere av de statlige høyskolenes nettsider fremgår det at studentene kan velge om de vil ta masterstudiene sine på heltid eller deltid, det vil si at det samme programmet finnes i to former. I tillegg ser det ut til at en stor del av masterstudiene i økonomiske og administrative fag og helse og sosialfag tilbys på deltid.

De nye studentene på høyere grad i 1999 kan vi følge i åtte år fram til 2007. Figur 3.3 viser hvor mange i 1999-kullet som fullførte høyere grad etter det fjerde året.

Figur 3.3 Andel som har fullført i løpet av 8 år i 1999-kullet etter institusjonstype. Prosent.

I 1999-kullet var andelen som hadde fullført i løpet av fire år nesten den samme ved universitetene og de statlige høyskolene. Men etter ytterligere fire år er det betydelig flere som fullfører ved universitetene enn ved høyskolene. I det femte, sjette og sjuende året var fullføringsandelen henholdsvis 5, 3 og 2 prosent ved universitetene og 4, 2 og 1 prosent ved høyskolene. Deretter økte andelen igjen ved universitetene til 4 prosent av kullet som fullfører det åttende året. Grunnen til dette er at det åttende året for 1999-kullet var 2007,

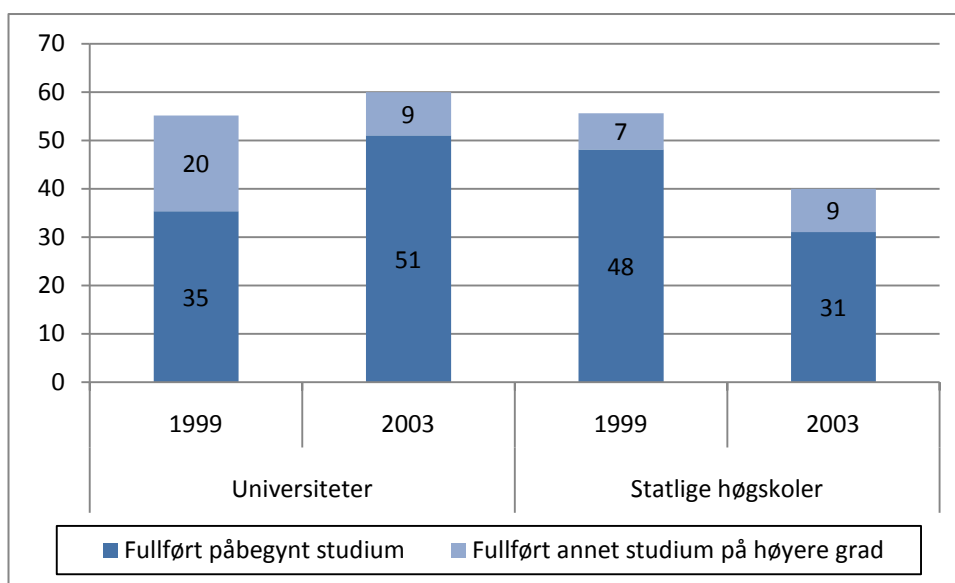
⁵ Det fremgår ikke av NUSkoden om et masterstudium er heltid eller deltid, og i de tilfeller der et studium kan være både heltid og deltid registreres det vanligvis som heltid.

og at vårsemesteret 2007 var siste gangen studentene kunne avlegge den gamle hovedfagseksamen. Derfor ble det en kraftig opphopning av kandidater i dette året, når mange prøvde å fullføre sitt hovedfag før de mistet sjansen til å gjøre det.

3.4 Fullfører studentene samme utdanning som de begynte på?

I laveregradsutdanning er det forholdsvis vanlig at studentene begynner på et studium og deretter skifter til et annet. Hovdhaugen og Aamodt (2005) fant at dette gjaldt for halvparten av studentene i deres undersøkelse. I tillegg fant de at flesteparten av de som skifter studium faktisk fullfører det nye studiet. På laveregradsnivå er skifte av studium ofte knyttet til usikkerhet i valg, at de ikke hadde bestemt seg for hva de ville studere da de begynte (Hovdhaugen og Aamodt 2005: 58). Spørsmålet vi nå skal se på er hvor vanlig dette er på høyeregradsnivå.

Figur 3.4 viser andelen som hadde fullført et annet studium enn det de begynte på. Ved de statlige høyskolene fullførte majoriteten av studentene den samme utdanningen som de begynte på, og i begge kullene var det under 10 prosent som fullførte et annet studium. Ved universitetene var andelen som hadde fullført et annet studium enn de begynte på halvert fra 1999-kullet til 2003-kullet. Generelt er det forholdsvis få som fullfører et annet studium enn de begynte på.

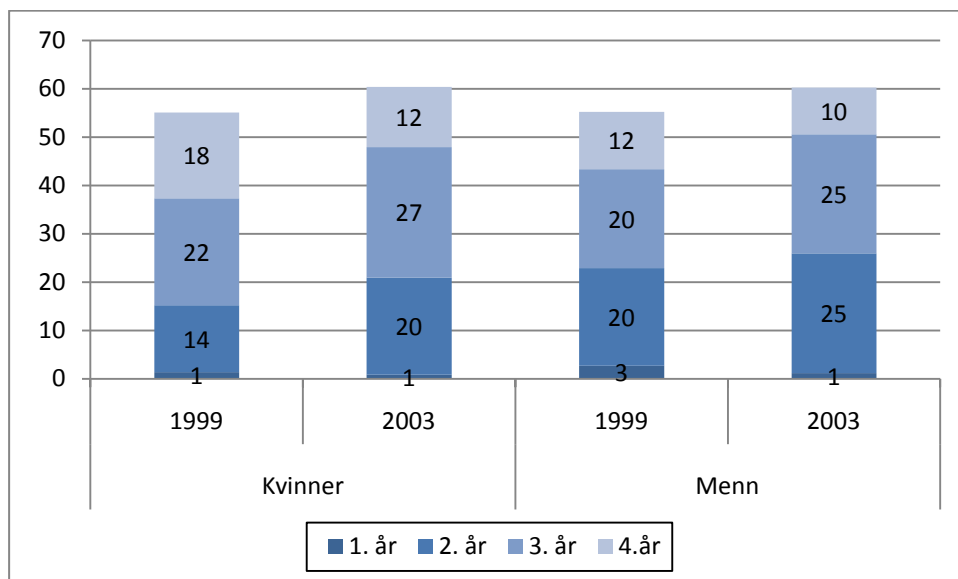

Figur 3.4 Andelen som har fullført samme studium de begynte på eller annet studium på høyere grad i 1999-kullet og 2003-kullet. Prosent.

3.5 Forskjeller i fullføring mellom ulike studentgrupper

I dette avsnittet skal vi se på forskjeller i fullføring for de to kullene blant kvinnelige og mannlige studenter, etter innvandringsstatus, alder og sosial bakgrunn (foreldrenes

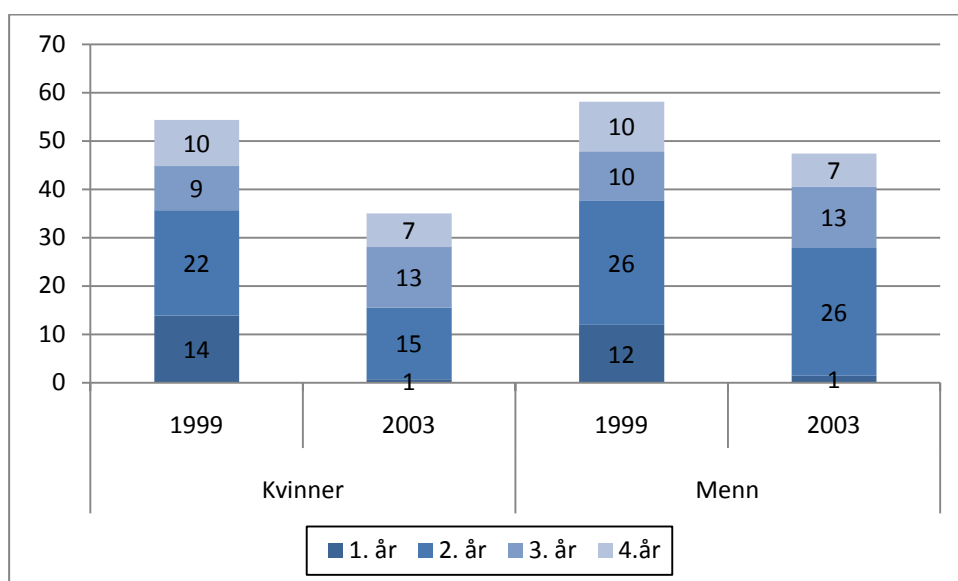
utdanningsnivå). For oversiktens skylder presenterer vi resultatene for de to institusjonstypene separat.

Figur 3.5 Universiteter: fullføring i 1999- og 2003-kullet, etter kjønn. Prosent.

For begge kullene var andelen som hadde fullført etter fire år den samme blant kvinner og menn, men de mannlige studentene ble noe raskere ferdig. Andelen kvinner som hadde fullført etter to år var 15 prosent i 1999-kullet, og 21 prosent i 2003-kullet, og tilsvarende tall for mennene var 23 prosent i 1999 og 26 prosent i 2003. Dermed har ikke mønsteret endret seg særlig over tid. I tillegg til at flere fullfører i løpet av to år, var det blant både kvinner og menn betydelig flere som fullførte med bare ett års forsinkelse i det siste kullet.

Forskjellene mellom kvinner og menn henger i stor grad sammen med at de fordeler seg ulikt etter fagområde, og spesielt at det er en langt høyere andel menn innen realfag med raskere gjennomføring enn i humanistiske fag og samfunnsfag.

Figur 3.6 Statlige høyskoler: fullføring i 1999- og 2003-kullet, etter kjønn. Prosent.

Det observerte mønsteret ved de statlige høyskolene er temmelig annerledes enn det vi fant for universitetene. I 1999-kullet var det relativt små forskjeller mellom kvinner og menn. 36 prosent av kvinnene og 38 prosent av mennene hadde fullført etter to år og etter fire år hadde totalt 55 prosent av kvinnene og 58 prosent av mennene fullført. I 2003-kullet var fullføringsandelen etter fire år betydelig lavere blant både kvinner og menn, sammenlignet med i 1999-kullet, men nedgangen er større blant kvinnene enn blant mennene. Et felles trekk er at andelen som fullførte etter ett år gikk sterkt tilbake for begge kjønn i 2003. Blant de kvinnelige høyskolestudentene var i tillegg andelen som fullførte etter to år betydelig lavere i 2003-kullet enn i 1999-kullet, mens blant de mannlige studentene var denne andelen stabil mellom de to kullene. Dette gjør at den samlede fullføringsandelen etter fire år var betydelig lavere blant kvinnelige høyskolestudentene enn blant de mannlige høyskolestudentene i 2003-kullet. Dette kan, som tidligere nevnt sannsynligvis skyldes at en del av de nye studiene som kom til i 2003 er deltidsstudier, og at dette først og fremst gjelder studier som er kvinnedominerte, som for eksempel studier innen helse- og sosialfag. I likhet med ved universitetene må vi regne med at dette i stor grad henger sammen med ulik fordeling på studium og fag, i tillegg til mulig ulik fordeling på heltidsstudier og deltidsstudier.

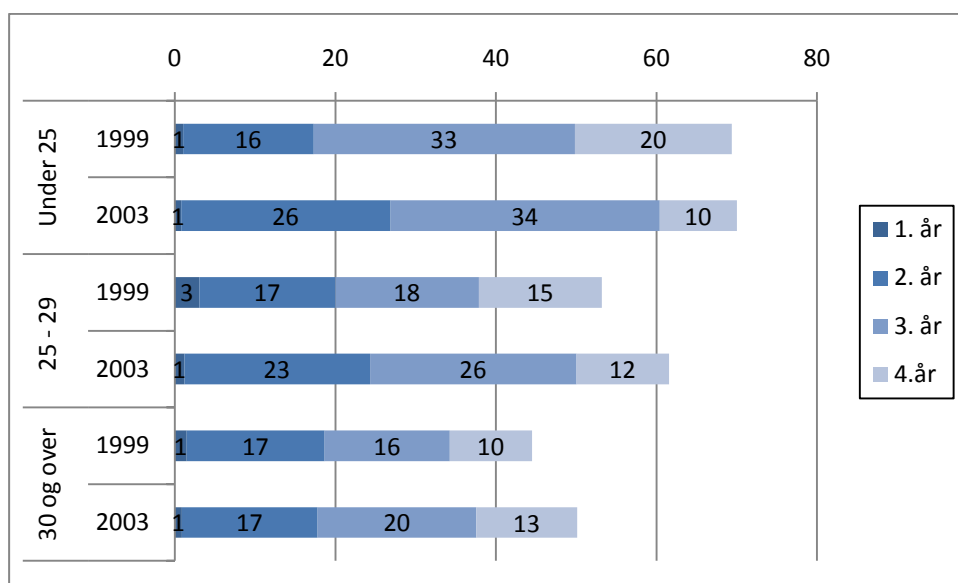
Antall studenter med minoritetsbakgrunn var svært lavt (bare 20) ved de statlige høyskolene i 1999-kullet, og vi begrenser oss derfor bare til å se på studentene ved universitetene når vi sammenligner fullføring blant majoritets- og minoritetsstudenter i de to kullene.

Figur 3.7 Universiteter: Fullføring i 1999- og 2003-kullet, etter majoritets- eller minoritetsbakgrunn. Prosent.

Figur 3.7 viser at det var en større andel av minoritetsstudentene som fullførte både i 1999-kullet og 2003-kullet, og at de også fullførte raskere enn majoritetsstudentene. Men

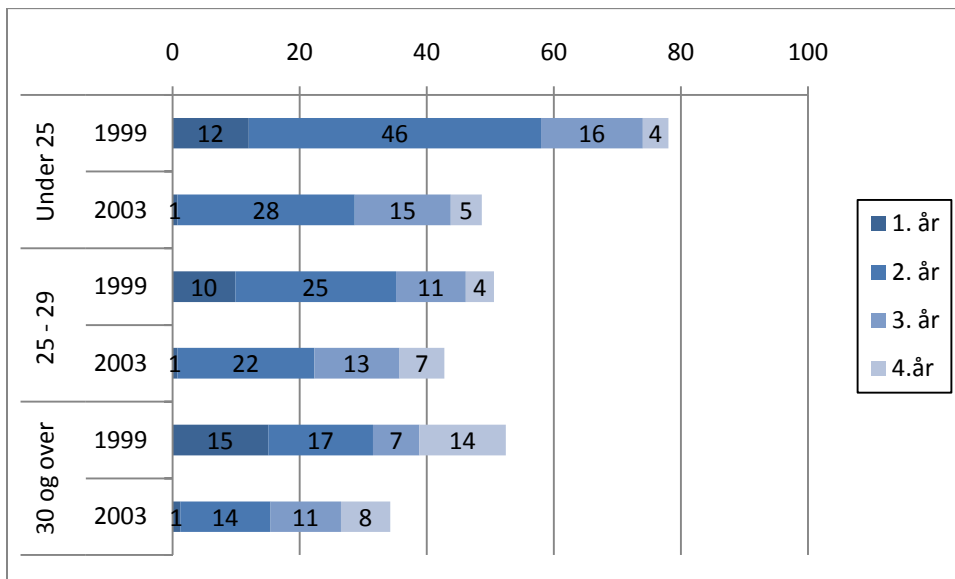
forskjellene mellom majoritets- og minoritetsstudenter var mindre i 2003-kullet enn den var i 1999-kullet. Dette kan tyde på at tendensene til bedre studiegjennomføring ved universitetene bare gjelder studentene med majoritetsbakgrunn til. Blant majoritetsstudentene økte andelen som hadde fullført innen to år betydelig fra 1999- til 2003-kullet. Det var i tillegg en økning i den totale fullføringsandelen innen fire år i denne gruppen. Blant minoritetsstudentene gikk andelen som fullførte innen to år ned fra 1999 til 2003, mens tilsvarende flere fullførte med ett års forsinkelse. Den totale fullføringsandelen innen fire år blant minoritetsstudentene var dermed den samme i 1999- og 2003-kullet.

Figur 3.8 Universiteter: Fullføring i 1999-og 2003-kullet, etter alder. Prosent.

Figur 3.8 viser nokså ulike utviklingstrekk i de tre aldersgruppene vi har delt studentene ved universitetene inn i. Blant de yngste hadde effektiviteten bedret seg og andelen som fullførte innen to år økte med 10 prosentpoeng. Andelen som fullførte totalt i løpet av fire år var imidlertid stabil. I den midterste aldersgruppen var det en økt andel som fullførte både i løpet av to år og i løpet av det tredje året, og også totalt i løpet av fire år. Også blant de eldste økte fullføringsandelen etter fire år, men her ser vi ingen endring etter de to første årene. Dette henger trolig sammen med at det blant de eldste studentene er en del som studerer på deltid, og i disse programmene kan normert tid være tre eller fire år.

Figur 3.9 Statlige høyskoler: Fullføring i 1999-og 2003-kullet, etter alder. Prosent.

Blant studentene som begynte på en høyere grad ved de statlige høyskolene gikk fullføringsandelene ned i alle aldersgrupper fra 1999- til 2003-kullet. Det er særlig andelen som fullførte i løpet av to år som ble redusert, samtidig som dette ikke ble kompensert ved at flere fullførte med ett eller to års forsinkelse. Endringene var størst blant de yngste og de eldste. Dette må sees på bakgrunn av endringene i aldersprofilen ved de statlige høyskolene, der det kom til betydelig mange flere nye studenter som var under 25 år.

Tabell 3.3 Fullføring etter sosial bakgrunn i 1999- og 2003-kullet, etter lærestedstype. Prosent.

Universitet	Foreldres utdanningsnivå							
	Høy utd, +4 år		Høy utd, -4 år		Videregående		Grunnskole	
	1999	2003	1999	2003	1999	2003	1999	2003
1. år	1,0	1,5	2,1	0,9	2,4	0,7	5,4	0,8
2. år	13,0	23,5	11,4	20,0	9,5	18,2	6,8	11,5
3. år	27,3	29,1	22,6	28,0	20,3	25,1	18,9	26,0
4. år	16,7	11,6	17,7	12,6	18,3	12,6	10,8	9,2
Etter 4. år	58,1	65,7	53,7	61,5	50,5	56,6	41,9	47,3
Statlige høyskoler	Foreldres utdanningsnivå							
	Høy utd, +4 år		Høy utd, -4 år		Videregående		Grunnskole	
	1999	2003	1999	2003	1999	2003	1999	2003
1. år	16,1	2,1	11,9	1,5	14,7	0,5	10,7	1,0
2. år	16,1	17,5	31,0	21,5	20,6	18,6	10,7	11,8
3. år	12,9	13,4	8,3	14,1	10,6	12,4	3,6	11,8
4. år	6,5	9,3	9,5	6,3	9,4	6,8	10,7	8,8
Etter 4. år	51,6	42,3	60,7	43,3	55,3	38,3	35,7	33,3

3.6 Oppsummering: fullføring ved universiteter og høyskoler

I disse analysene har vi kunnet følge opp kullet som begynte i 1999 gjennom åtte år, og 2003-kullet i fire år. Fullføringsgraden må sies å være relativt lav. Den har imidlertid bedret seg ved universitetene, men selv for 2003-kullet var det mindre enn en av fire studenter som fullførte i løpet av de første to årene. Inkluderer vi dem som er ett år forsinket, øker fullføringsandelen til ca 50 prosent ved universitetene i 2003, og etter fire år var det 60 prosent som fullførte.

Ved de statlige høyskolene var fullføringsandelen i 1999-kullet betydelig bedre enn ved universitetene, men dette bildet var snudd i 2003. Andelen fullført i løpet av to år sank ved de statlige høyskolene fra 36 til 20 prosent, og selv etter fire år var det bare halvparten av studentene som hadde fullført. Muligens kan dette mønsteret forklares av at en del av mastergradsstudentene ved høyskolene er deltidsstudenter, men dette kan vi ikke kontrollere for i de foreliggende data. For å finne ut hva nedgangen i fullføringsrate kan skyldes må man bruke andre datakilder, for eksempel casestudier eller lignende.

En del studenter i 1999-kullet fullførte etter at det hadde gått mer enn fire år. Ved universitetene var det 14 prosent som fullførte i perioden fra det femte til det åttende studieåret. Denne andelen var betydelig lavere ved de statlige høyskolene hvor bare 8 prosent av kullet fullførte mellom fem og åtte år etter oppstart. Relativt mange blant universitetsstudentene fullførte i det åttende året, som for dette kullet var 2007. Årsaken til dette var at 2007 var det siste året man kunne avlegge hovedfagseksamen etter gammel ordning.

Mannlige universitetsstudenter fullførte i større grad enn de kvinnelige i løpet av to år, mens det ikke var noen forskjell når vi betrakter fullføringsandelen etter fire år. Rask gjennomføring er knyttet til fagområde, studenter i realfag fullfører raskere enn studenter i andre fagområder. Forbedringen i gjennomføring er om lag like stor for begge kjønn. Ved de statlige høyskolene finner vi et noe annet mønster. Mens det var forholdsvis små forskjeller mellom kjønnene i 1999-kullet, var det de kvinnelige studentene som hadde den største nedgangen i andelen fullførte fra 1999- til 2003-kullet. En mulig forklaring kan være at kvinner i større grad enn menn går på deltidsprogrammer.

Ved universitetene hadde studenter i 1999-kullet med minoritetsbakgrunn en høyere fullføringsgrad enn studenter med majoritetsbakgrunn. I 2003-kullet var mye av dette forspranget utliknet, selv om minoritetsstudentene fortsatt hadde flere som fullførte i løpet av to år. Men mens det er blitt en bedre fullføring blant majoritetsstudentene, er den blitt dårligere blant studenter med minoritetsbakgrunn.

Ved universitetene fant vi en raskere gjennomføring i alle aldersgruppene i 2003 enn i 1999, men mønsteret varierte noe. De yngste fullførte i større grad etter to år, mens fullføringen etter fire år var uforandret. Blant de eldste var dette omvendt. Stabil fullføring

etter to år, men økt fullføring etter tre og fire år. I mellomgruppen, 25-29-åringer, økte andelen som fullførte både etter to og etter tre år. Ved de statlige høgskolene ble fullføringsandelen både etter to år og fire år redusert i alle aldersgrupper, men nedgangen var størst blant de eldste og de yngste.

4 Gjennomføring på hovedfag og mastergrad ved universitetene

4.1 Innledning

I forbindelse med Kvalitetsreformen har det blitt etablert en rekke nye tilbud av mastergrader i alle typer høyere utdanning (Michelsen, Høst og Gitlesen 2006), noe som det må tas hensyn til når en skal tolke gjennomføringsgraden før og etter reformen. De samlede endringene fra 1999- til 2003-kullet er dels et resultat av studiemønstrene i helt nye studier og dels av eventuelle endringene som har funnet sted *innenfor* de enkelte studiene. I dette kapitlet vil vi se nærmere på noen av de studietilbudene som eksisterte både før og etter reformen. Det er hovedsakelig de hovedfagsstudiene som fantes innenfor rammen av de gamle cand.philol.-, cand.polit.- og cand.scient.-gradene vi tar utgangspunkt i, og som etter det nye systemet er betegnet som mastergrader innenfor de respektive fagområdene humanistiske, samfunnsvitenskapelige og naturvitenskapelige fag. Men selv om vi begrenser oss til disse gruppene, betyr ikke det at det er nøyaktig de samme studiene vi finner før og etter reformen.

For å sammenligne så like grupper som mulig vil vi avgrense utvalget i analysene ved bare å se på de som var registrert som nye studenter på høyere grad ved et universitet. I tillegg har vi valgt å avgrense studentene etter fagfelt for å få sammenliknbare grupper i de to kullene. Blant hovedfagsstudenter i cand.polit.-studiet i 1999 og mastergradstudiet i samfunnsfag i 2003 har vi bare tatt med studenter som studerer samfunnsfag, og tilsvarende i humanistiske fag og realfag. Dette betyr for eksempel at studenter på utdanninger innen fagfeltet lærer- og pedagogikkutdanninger er utelatt i dette kapitlet. Det er langt flere studieprogram innenfor de nye masterprogrammene enn det var innenfor de tilsvarende hovedfagsstudiene. Når vi ser på fullføringen er det vanskelig å avgjøre om endringene skjer innenfor de gamle programmene eller fordi gjennomføringen i de nye studieprogrammene avviker fra de gamle. For å undersøke dette vil vi derfor i tillegg se på fullføringen innenfor de største studieprogrammene som finnes både innen hovedfagene og masterprogrammene.

Før vi analyserer endringer i fullføring fra 1999- til 2003-kullet skal vi først se på hva som kjennetegner studentene på de tre utvalgte utdanningene på høyere grad i 1999- og 2003-kullet når det gjelder kjønn, minoritetsbakgrunn, alder og sosial bakgrunn. Vi vil se på hvor mange som faktisk fullfører, hvor lang tid de brukte på å fullføre og hvor mange av studentene innen de ulike studiene som har fullført en annen høyeregradsutdanning enn den de opprinnelig begynte på.

4.2 Betydelig økning i antall høyeregradsstudenter innen samfunnsfag

I tabell 4.1 presenteres antallet og fordelingen av de nye studentene på de tre studiene på høyere grad i 1999- og 2003-kullet. Det er en økning i antall studenter innen alle fagfeltene, men økningen er størst i samfunnsfag. Antallet nye studenter på master i samfunnsvitenskapelige fag i 2003-kullet er mer enn tre ganger så stort som antallet hovedfagsstudenter i 1999-kullet. Dette skyldes først og fremst en økning i antallet utdanningsprogram innenfor den nye mastergraden i samfunnsvitenskapelige fag, i forhold til innen Cand.polit.-graden. Mens Cand.polit.-studentene i 1999 var registrert på 9 ulike hovedfagsutdanninger i SSBs utdanningsklassifisering, var det tilsvarende antallet blant studentene på master innen samfunnsfag i 2003-kullet 22 ulike utdanninger. Vi merker oss også at det har vært en betydelig økning i antall nye hovedfagsstudenter fra Cand.philol. til master innen humanistiske fag og fra Cand.scient. til master innen realfag, om enn ikke like stor som blant de samfunnsvitenskapelige studentene⁶. Dette endrer også den relative fordelingen av studentene. I 2003 var det en større andel studenter på 2-årige mastergrader ved universitetene som studerte samfunnsfag, mens det er noe mindre andel som studerte humaniora og realfag, sammenlignet med i 1999.

Tabell 4.1 Nye studenter på hovedfag i 1999 og på master i 2003 ved et universitet, etter fagfelt

	1999		2003	
	Antall	Andel	Antall	Andel
Humaniora	604	45,4	796	37
Samfunnsfag	268	20,2	777	37
Realfag	457	34,4	555	26
Total	1329	100	2128	100

4.3 Studentenes bakgrunn

Endringer i fullføring kan henge sammen med endringer i studentmassen etter kjønn, alder, eller andre bakgrunnsfaktorer. Tabell 4.2 viser fordelingen på bakgrunnsvariablene kjønn, innvandrerbakgrunn og foreldres utdanningsnivå.

---

⁶ Det har vært en økning i antall studieprogram fra studentene på cand.philol. til masterstudentene i humanistiske fag fra 30 til 38 ulike utdanninger. Studentene på Cand.scient. var registrert på 17 ulike utdanninger, mens masterstudentene innen realfag var registrert på i alt 24 ulike utdanninger.

Tabell 4.2 Fordeling på bakgrunnsvariabler for nye universitetsstudenter i 1999 og 2003, etter fagfelt. Vertikal prosentuering.

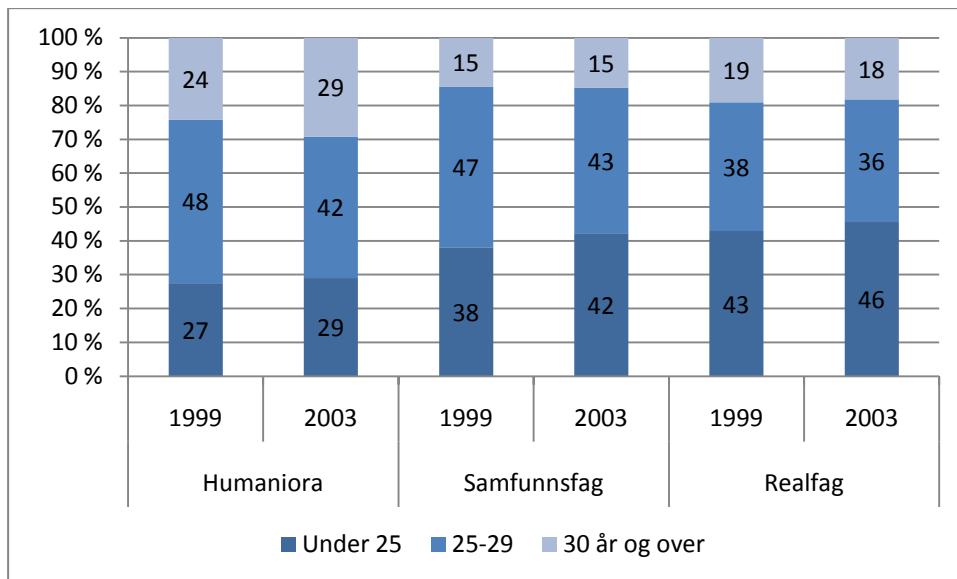
	1999			2003		
	Humaniora	Samfunnsfag	Realfag	Humaniora	Samfunnsfag	Realfag
Kjønn						
- Menn	44,4	43,3	63,2	38,6	39,3	62,7
- Kvinner	56,6	57,7	37,8	61,4	60,7	37,3
Innvandrerbakgrunn						
- Majoritet	91,6	93,7	85,8	88,2	88,5	80,2
- Minoritet	8,4	6,3	14,2	11,8	11,5	19,8
Foreldres utdanningsnivå						
- Høyere utdanning, + 4 år	24,3	25,4	21,9	23,7	24,1	20,5
- Høyere utdanning, - 4 år	31,6	27,2	33,7	28,0	32,7	31,7
- Videregående skole	30,6	39,9	28,0	33,4	31,1	30,1
- Grunnskole	3,1	0,4	4,2	3,3	1,3	3,1
- Ukjent	10,3	7,1	12,3	11,6	10,8	14,6
N=100	604	268	457	796	777	555

Generelt er det svært små endringer over tid, men det er noe forskjell mellom fagområdene. Humaniora og samfunnsfag hadde en høyere kvinneandel enn realfag. I tillegg var det en svak økning i kvinneandelen fra 1999- til 2003-kullet innen humaniora og samfunnsfag, mens kvinneandelen var stabil innen realfag. Andelen med minoritetsbakgrunn økte noe i perioden og var høyest blant studentene i realfag både i 1999 og i 2003 (henholdsvis 14 og 20 prosent). Andelen minoritetsstudenter var om lag halvparten så stor blant studentene innen samfunnsfag og humaniora i begge kullene. Går vi over til å se på studentenes sosiale bakgrunn finner vi relativt lite variasjon, både mellom de ulike studiene og fra 1999- til 2003-kullet. Det var en noe høyere andel med ukjent foreldreutdanning i 2003 enn i 1999, og dette kommer av økningen i andelen studenter med minoritetsbakgrunn.

Tabell 4.3 Aldersfordeling for nye universitetsstudenter i 1999 og 2003, etter fagfelt

	Humaniora		Samfunnsfag		Realfag	
	1999	2003	1999	2003	1999	2003
Median	26	26	25	25	25	25
Gj.snitt	28,9	29,2	26,6	26,7	27,0	26,7
St.avvik	7,8	8,2	4,9	5,7	6,1	5,6
N	604	796	268	777	457	555

Det er også stabilitet i alderssammensetningen blant høyeregradsstudenter i 1999-kullet og 2003-kullet, ved at både medianalderen og gjennomsnittsalderen er omtrent lik. Dette er også illustrert i figur 4.1, ved å bruke aldersgrupper. Figuren viser at det var en noe større andel av studentene innen humaniora enn innen de andre fagområdene som var over 30 år, og dette er også stabilt over tid.

Figur 4.1 Aldersfordeling blant nye universitetsstudenter i 1999 og 2003, etter fagfelt. Prosent.

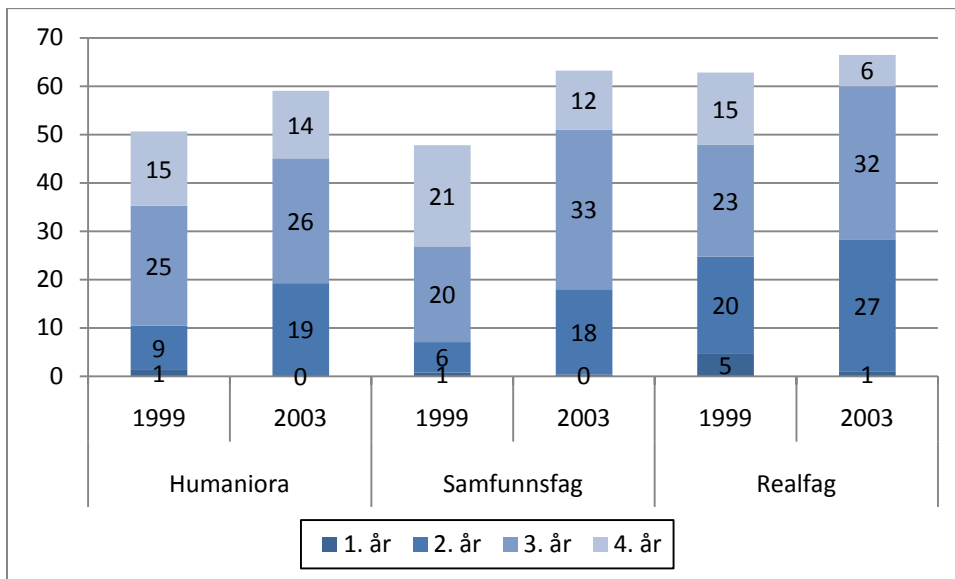
De to studentkullene er nokså like med hensyn til bakgrunnsvariable. Dette betyr at eventuelle endringer over tid ikke kan forklares av endringer i bakgrunnsvariablene.

4.4 Økt andel som fullførte innen fire år

I denne delen vil vi se på hvor lang tid studentene innen de tre fagområdene brukte på å fullføre høyere grad. For sammenligningens skyld vil vi først bare se på de som fullførte i løpet av de fire første årene i begge kullene (figur 4.2). Deretter vil vi se på fullføringen i løpet av alle de åtte årene vi har mulighet til å følge 1999-kullet. I første omgang skiller vi ikke mellom dem som fullførte samme utdanning som de begynte på eller en annen utdanning på høyere grad. Hvor mange som fullførte en annen utdanning enn den de begynte på vil vi komme tilbake til senere i dette kapitlet.

Figur 4.2 viser fullføring av høyere grad blant de nye studentene innen humanistiske og estetiske fag, samfunnsvitenskapelige fag og naturvitenskapelige fag i 1999- og 2003-kullet de fire første årene etter oppstart. I begge kullene var det høyest andel som hadde fullført innen realfag, men forskjellene mellom fagområdene har avtatt. Vi finner en økt fullføringsandel innen alle studiene fra 1999 til 2003, men hvor stor forbedringen er varierer etter fagområde.

Figur 4.2 Fullføring blant studentene på universitetsstudier på høyere grad i 1999- og 2003-kullet de fire første årene etter oppstart. Prosent.

Samfunnsfag og humaniora har hatt den største endringen over tid. I samfunnsfag har fullføringsandelen innen fire år økt fra 48 prosent i 1999 til 63 prosent i 2003, mens den i humaniora har økt fra 51 til 59 prosent i samme tidsrom. Begge endringene er statistisk signifikante. I realfag har det vært en liten forbedring på 3 prosentpoeng, men denne endringen er ikke signifikant. I og med at fullføringsandelene innen samfunnsfag og humaniora øker mest fra 1999 til 2003, er forskjellen i fullføringsandelen mellom de tre studentgruppene betydelig mindre i 2003 enn i 1999.

Innen alle fagområdene er det også en signifikant høyere andel som fullførte etter 3 år og i samfunnsfag og humaniora er det også en signifikant forbedring i andelen som fullførte på to år, hvilket var normert tid for disse to fagområdene. Denne forbedringen til tross: det var fortsatt bare omtrent hver femte mastergradsstudent som klarte å fullføre innen normert tid. Økningen er klart størst innen samfunnsfag og humaniora, fra henholdsvis 10 og 7 prosent i 1999-kullet til 19 og 18 prosent i 2003-kullet. Innen realfagene økte andelen som fullførte på to år relativt marginalt, fra 25 til 28 prosent.

Kort oppsummert viser figur 4.2 at fullføringsandelen blant studentene på høyere grad innen alle de tre fagområdene var høyere i 2003 enn i 1999, og dette gjelder både når vi ser på fullføringen etter to, tre og fire år. Det eneste unntaket er realfag hvor forskjellen i fullføringsandelen etter to og fire år mellom de to kullene ikke er statistisk signifikant. Det var raskere fullføring og høyere fullføringsgrad innen masterstudiene innen humaniora og samfunnsfag i 2003-kullet, enn hva vi finner innen de tilsvarende hovedfagsstudiene i 1999-kullet.

Vi har også sett nærmere på om det er forskjeller i fullføringen blant studentene innen de tre hovedfagsstudiene og de tre masterprogrammene i 1999- og 2003-kullet etter ulike bakgrunnsfaktorer. Vi fant ingen forskjeller i fullføring etter kjønn, med unntak av lavere fullføringsandel i løpet av 4 år blant de kvinnelige studentene innen realfag i 1999-kullet. Vi finner både raskere og høyere fullføringsgrad blant de yngre studentene enn de eldre innen alle tre fagfeltene både i 1999- og 2003-kullet. Det er for små grupper til å se på forskjeller etter innvandrerbakgrunn eller foreldres utdanningsnivå blant studentene innen de tre hovedfagsstudiene og de tre masterprogrammene.

4.5 Fullføring innenfor enkeltstudier

Vi har også gjort noen mer detaljerte analyser av fullføringen på de største enkeltutdanningene som finnes både innenfor de tre hovedfagsstudiene i 1999 og de tre masterprogrammene i 2003.

Blant studentene innen humaniora utgjorde historiestudentene den største gruppen. Det var en økning i andelen som fullførte innen fire år blant historiestudentene fra 52 prosent i 1999-kullet til 59 prosent i 2003-kullet. Endringen er imidlertid ikke signifikant. Andelen som fullførte blant historiestudentene var dermed den samme som det vi fant når vi så på alle studentene innen humaniora under ett. Derimot finner vi en betydelig økning i andelen som fullførte på normert tid blant historiestudentene, fra 10 prosent i 1999 til 25 prosent i 2003, og denne endringen er statistisk signifikant.

Blant studentene innen samfunnsfag er statsvitenskap den største enkeltutdanningen. I statsvitenskap øker fullføringsgraden innen fire år betraktelig fra 42 prosent i 1999-kullet til 70 prosent i 2003-kullet. Det var en betydelig økning både i andelen som fullførte innen to og tre år på henholdsvis 17 (fra 4 til 21 prosent) og 21 prosentpoeng (fra 20 til 41 prosent) fra 1999- til 2003-kullet. Disse endringene bidrar mye til å forklare forbedringen i fullføring innenfor samfunnsfag sett under ett. Vi vet ikke hva forbedringen kommer av, men en nærmere studie av faget statsvitenskap og hvilke grep lærestedene har tatt for å forbedre fullføringen i mastergraden ville kunne kaste lys over dette og muligens også gi innspill til hva andre fag kan gjøre for å forbedre fullføringen.

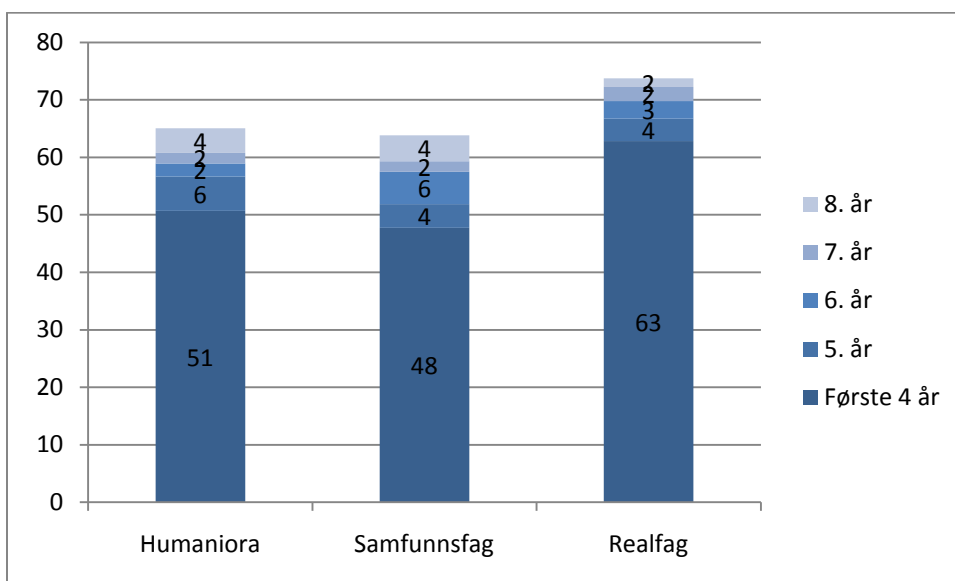
Informatikk er det største studieprogrammet innen realfag, både i 1999 og 2003.

Informatikkstudentene hadde betydelig lavere fullføringsgrad enn studentene på de andre store studieprogrammene innen naturvitenskapelige fag i de to kullene. I 1999-kullet hadde 52 prosent av informatikkstudentene fullført i løpet av fire år, mens denne andelen var 63 prosent blant alle Cand.scient.-studentene sett under ett. I 2003 var den tilsvarende andelen blant informatikkstudentene 59 prosent, mens den samlet var 66 prosent blant alle studentene innen realfag (endringen fra 1999 til 2003 er ikke signifikant). Til sammenligning var andelen som hadde fullført i løpet av fire år i overkant av 70 prosent blant biologistudentene, som utgjorde den nest største gruppen blant realfagsstudentene i begge kull. Dersom vi holder informatikkstudentene utenfor var fullføringsandelen innen fire år blant realfagsstudentene henholdsvis 4 og 5 prosentpoeng høyere i 1999- og 2003-

kullet enn når informatikkstudentene er inkludert. Dette betyr at til tross for at fullføringen blant informatikkstudentene forbedres fra 1999 til 2003, bidrar denne gruppen til å trekke ned den gjennomsnittlige fullføringsandelen blant de naturvitenskapelige studentene i begge kullene.

4.6 Fullføring innen åtte år etter oppstart i 1999-kullet

Hvor mye øker så andelen som fullfører dersom vi gir dem enda fire år utover de fire første som vi hittil har vist? Figur 4.3 viser fullføring av høyere grad de åtte første årene etter oppstart blant de nye hovedfagsstudentene på Cand.philol, Cand.polit. og Cand.scient. i 1999-kullet.

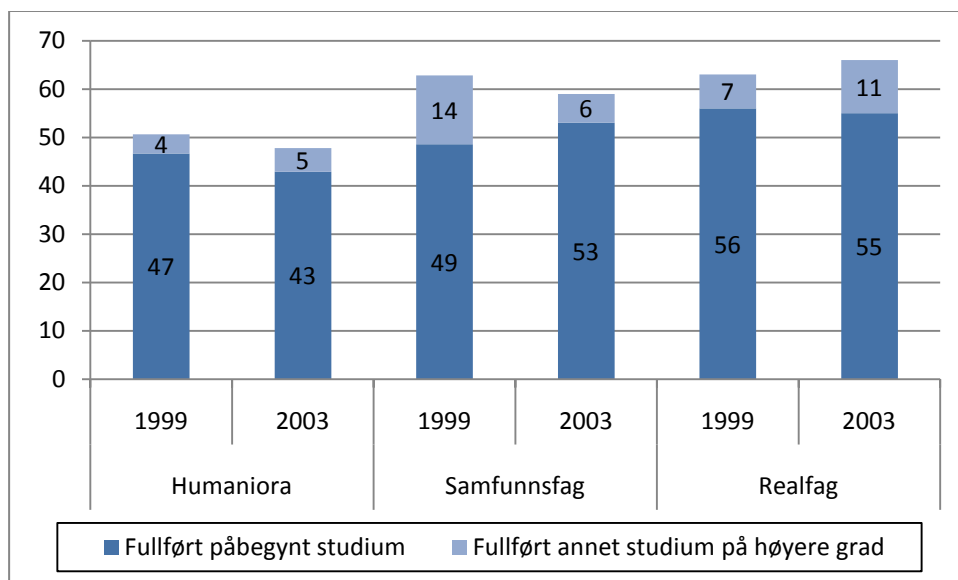
Figur 4.3 Fullføring blant studentene på høyere grads universitetsstudier i 1999-kullet de åtte første årene etter oppstart. Prosent.

Andelen som fullførte avtar etter hvert, samtidig som andelen etternølere ikke var ubetydelig. I humaniora, samfunnsfag og realfag var det samlet sett henholdsvis 14, 16 og 11 prosent som fullførte i løpet av det femte til det åttende året vi har kunnet følge dem. Vi observerer også at det i humaniora og samfunnsfag er en noe høyere andel som fullførte etter åtte år, og dette henger som tidligere nevnt sammen med at våren 2007 var siste mulighet til å avlegge cand. philol.- og cand. polit.-eksamen.

4.7 Fullført påbegynt eller annen utdanning

Til nå har vi bare sett på hvorvidt studentene hadde fullført eller ikke fullført en høyere grad i løpet av perioden vi kan følge dem, uten å skille mellom de som fullførte den samme eller en annen utdanning enn den de begynte på. I denne delen vil vi undersøke hvor mange av de som fullførte som fullførte en annen utdanning enn den de begynte på.

Figur 4.4 viser hvor stor andel av høyeregradsstudenter som, i løpet av fire år etter studiestart, hadde fullført en annen utdanning enn den de begynte på. Generelt er det få som bytter fag etter at de først startet på et hovedfag eller en mastergrad, og denne andelen var høyest blant studenter innen realfag.

Figur 4.4 Andelen som har fullført påbegynt studium, eller annet studium, blant studentene på utvalgte høyeregradsstudier i 1999- og 2003-kullet. Status etter fire år. Prosent.

Nærmere undersøkelser viser at de fleste som fullførte en annen utdanning enn den de har startet på, fullførte en annen utdanning innenfor samme fagfelt som den de begynte på. For eksempel var halvparten av Cand.scient-studentene i 1999-kullet som fullførte et annet fag enn det de begynte på, registrert med oppnådd Cand.scient.-grad.

Kort oppsummert finner vi altså at det er relativt få studenter som fullførte en annen utdanning på høyere grad enn den de begynte på i begge kullene. I tillegg ser det ut til at de som bytter utdanning underveis i stor grad fullfører en utdanning som leder til samme grad som den de i utgangspunktet begynte på.

4.8 Oppsummering

I dette kapitlet har vi rettet søkelyset mot studiene på høyere grad ved universitetene, og sammenliknet de "gamle" hovedfagsstudiene innen humaniora, samfunnsfag og realfag med de tilsvarende mastergradene i 2003. Hensikten er å se på studier som eksisterte både før og etter Kvalitetsreformen.

Antall nye mastergradsstudenter i 2003 er betydelig høyere enn det var på de tilsvarende hovedfagene i 1999. Selv om antallet har økt i alle de tre fagområdene, er veksten klart sterkst i samfunnsfag der tallet er mer enn fordoblet. Likevel er studentkullene stabile med hensyn til kjønn, innvandrerbakgrunn og foreldrenes utdanningsbakgrunn. Det er blitt

noe flere yngre studenter, men gjennomsnittsalderen er stabil. Eventuelle endringer i fullføring kan derfor ikke forklares med endringer i slike bakgrunnsvariable.

Fullføringsandelen ble gjennomgående høyere etter at de nye mastergradene ble introdusert, og både andelen som fullførte innen to og fire år økte. Alt i alt finner vi altså både en raskere og bedre gjennomføring av høyere grad når vi sammenligner studenter på de gamle hovedfagene i 1999-kullet og studenter på de nye mastergradene i 2003-kullet. Endringene er størst innenfor humaniora og samfunnsfag. Realfagene hadde fortsatt best fullføring i 2003, men forskjellene mellom fagene var blitt betydelig mindre. At endringene i realfag var mindre, må sees på bakgrunn av at den nye mastergraden er utvidet fra halvannet til to år i forhold til det tidligere hovedfaget.

Analyser av gjennomføringen i løpet av åtte år i 1999-kullet viste at det var flere som fullførte høyere grad innen mellom fem og åtte år etter oppstart blant studentene innen samfunnsfag og humaniora. Dette betyr at forskjellen i fullføringsgrad mellom realfagene på den ene siden og samfunnsfag og humaniora på den andre var mindre når vi ser på fullføring etter åtte år enn etter fire år.

Vi finner også at selv om ikke alle studentene fullførte den samme utdanningen som de begynte på, var andelen som skiftet fag relativt liten, og de fleste skiftet til fag innenfor samme fagområde. Dette har ikke endret seg vesentlig fra 1999- til 2003-kullet.

En samlet vurdering av endringene innenfor disse universitetsstudiene der nye mastergrader erstatter de tidligere hovedfagene tilsier at studieeffektiviteten har økt. Økningen har imidlertid skjedd fra et svært lavt nivå, og fortsatt er det små andeler som fullfører studiene etter normert tid.

5 Frafall: studenter som sluttet før fullført grad

Frem til nå har vi i denne rapporten sett på fullføring av studier på høyere grad, men nå skal vi vende blikket mot de som har sluttet før de har fullført graden de begynte på. Ofte ses fullføring og frafall i sammenheng. Andelen som fullfører i det enkelte år, går naturlig nok ned etter hvert som tiden går, men den stopper ikke helt opp. Samtidig kan det se ut til at den totale andelen som har fullført stopper opp på 60 - 70 prosent. Hva er det som skjer med de som ikke har fullført: slutter de eller fortsetter de som studenter, og ville vi ha registrert dem som fullført dersom vi hadde kunnet følge dem gjennom enda flere år?

5.1 Definisjon av frafall

For å kunne undersøke frafall må vi definere hva vi mener med frafall. Vi kan med hjelp av registerdata ikke vite sikkert om en student har sluttet eller bare har pause i studiet. Derfor tillater vi et års studiepause, men definerer alle som er fraværende fra utdanning i to påfølgende år som at de har sluttet. Med denne typen definisjon tar vi høyde for "stop-outs" (Tinto 1993), det vil si studenter som tar et eller flere kortere opphold i utdanningen sin. Det å ha pause i studiene er svært vanlig i norsk høyere utdanning (se Berg 1997, Aamodt 2001).

Vi vil i dette kapittelet se både på tidlig frafall, det vil si studenter som slutter i løpet av første studieår, og frafall senere i studieløpet. Siden vi for 2003-kullet bare har data for de første fire årene av studiet, og frafall er definert som en student som er fraværende i to på hverandre følgende år kan vi bare følge studentene i løpet av de første tre årene etter studiestart.

Frafall fra studier på høyere grad er i liten grad beskrevet tidligere. I en studie av frafallet i høyere utdanning så Mastekaasa & Hansen (2005) også på frafall på hovedfagsnivå. De fant at frafallet etter tre studieår lå mellom 15 og 20 prosent på 1980-tallet, mens det var mellom 10 og 15 prosent på 1990-tallet (Mastekaasa & Hansen 2005:108). I denne rapporten vil vi primært begrense oss til å se på andelen studentene som faller ifra i løpet av det første året og i løpet av tre studieår. Mulige årsaker til frafallet vil bli diskutert, men ikke testet eller analysert.

5.2 Tidlig frafall ved universiteter og høyskoler

Vi skal begynne med å se på tidlig frafall ved universiteter og høyskoler generelt, og dette er vist i tabell 5.1. Ved universitetene var frafallet i første år stabilt i de to kullene, i begge kullene var det omtrent 12 prosent av studentene som hadde sluttet etter første år. Ved de statlige høyskolene finner vi derimot en signifikant økning i frafallet, fra 13 til 30 prosent.

Tabell 5.1 Andel som har sluttet i løpet av det første studieåret

	1999		2003	
	Andel	N	Andel	N
Universiteter	12,6	2044	12,1	3418
Statlige høyskoler	13,0	347	29,5	1112

Hva kan det skyldes at frafallet ved de statlige høyskolene økte så mye mellom de to kullene? Siden det er så mange nye studietilbud på mastergrad ved høyskolene, kan man tenke seg at frafallet er relatert til noen spesifikke fagområder. Vi skal derfor se hvordan førsteårsfrafallet ser ut i ulike fagområder ved universiteter respektive høyskoler, i tabell 5.2.

Tabell 5.2 Andel som har sluttet i løpet av det første studieåret, etter lærestedstype og fagområde⁷

	Universiteter				Statlige høyskoler			
	1999-kullet		2003-kullet		1999-kullet		2003-kullet	
	Andel	N	Andel	N	Andel	N	Andel	N
Humanistiske og estetiske fag	10,1	636	12,4	866	7,0	114	11,6	147
Lærerutdanninger og utd. i pedagogikk	23,1	143	12,6	460	15,8	76	27,4	248
Samfunnsfag og juridiske fag	11,0	553	8,4	895	19,4	31	41,8	184
Naturvitenskapelige fag, og tekniske fag	14,4	529	13,2	771	14,7	34	19,5	113
Helse-, sosial- og idrettsfag	13,4	164	14,4	340	3,4	29	35,8	137
Økonomiske og administrative fag		0	29,9	67	20,6	63	41,7	216

Ved universitetene er det små endringer over tid, unntatt innen pedagogisk utdanning og lærerutdanning, der det er en signifikant nedgang i andelen som slutter etter første året, fra 23 prosent til 12 prosent. Med de foreliggende dataene er det ikke mulig å si hva det skyldes, men en casestudie av pedagogisk utdanning ved universitetene ville kanskje kunne kaste lys over dette.

Ved de statlige høyskolene er det en økning i frafallet inne alle fagområder, og økningen er signifikant i pedagogisk utdanning, i samfunnsfag, i økonomiske og administrative fag og i helse-, sosial og idrettsfag. Felles for alle disse fagområdene er at det er en relativt stor økning både i antall programmer som tilbys og antall læresteder som tilbyr programmer fra 1999-kullet til 2003-kullet.

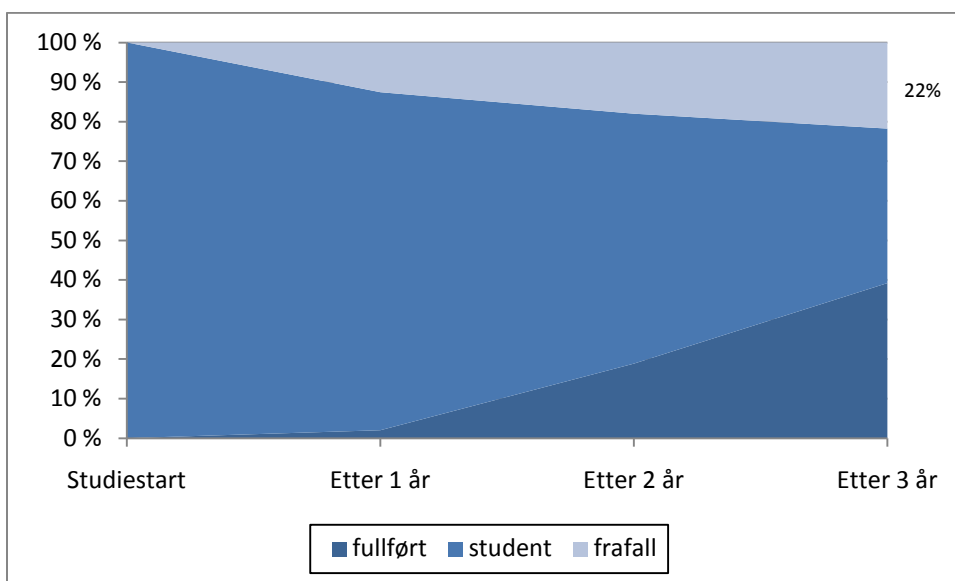
5.3 Frafall ved universiteter og høyskoler de første tre studieårene

Tidligere forskning har vist at risikoen for å slutte i utdanning er høyest det første studieåret, men noen slutter også senere i studieløpet. Med den definisjonen av frafall vi har tatt utgangspunkt har vi mulighet til å se på frafall til og med etter tredje studieåret.

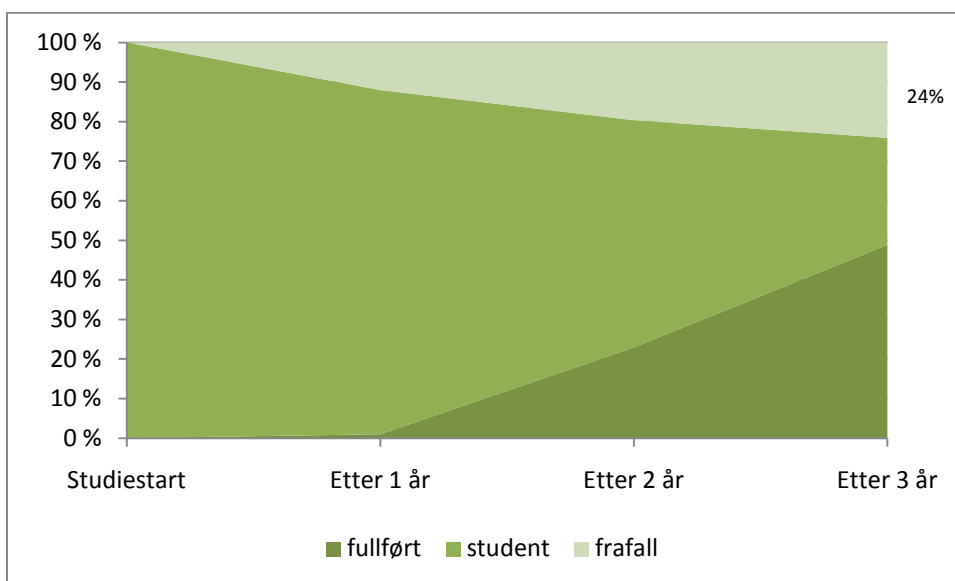
⁷ Primærnæringsfag og samferdsel og sikkerhetsfag er tatt ut på grunn av få studenter. I 1999 var det ingen studenter i de fagene ved de statlige høyskolene, mens det i 2003 var 67 personer innen samferdsel og sikkerhetsfag. Ved universitetene var det 14 i primærnæringsfag og 5 studenter i samferdsel og sikkerhetsfag i 1999, og tilsvarende tall for 2003 var 16 respektive 3.

Dette er vist i figurer, en for hvert årskull og type lærested, der vi tar utgangspunkt i alle studenter som startet utdanningen og ser hvor stor andel av dem som over tid har sluttet eller fullført utdanningen sin.

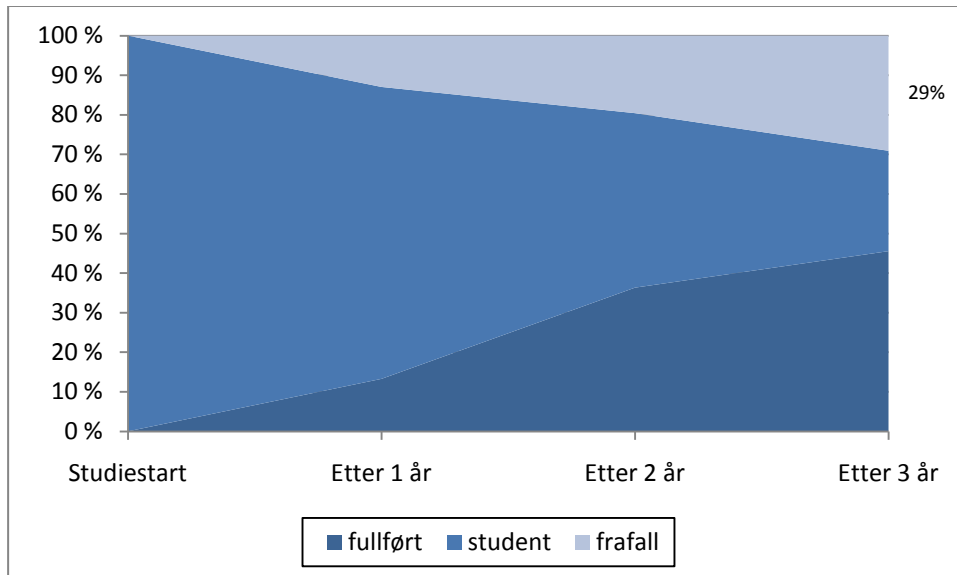
5.1 Frafall og fullføring ved universitetet i 1999-kullet, etter antall studieår. Prosent.

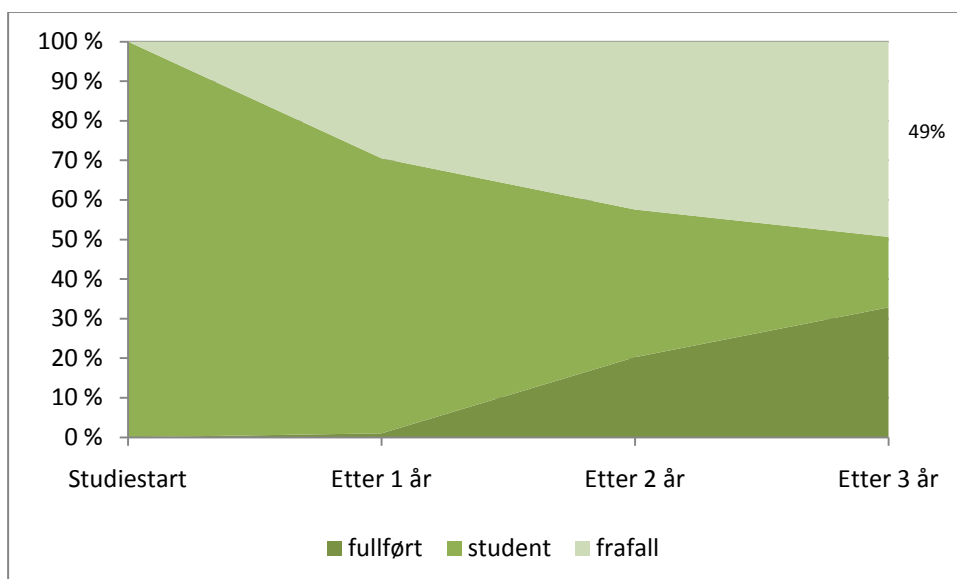
5.2 Frafall og fullføring ved universitetet i 2003-kullet, etter antall studieår. Prosent.

Figur 5.1 og 5.2 viser fullføring og frafall ved universitetene i kullene fra 1999 og 2003. I begge kullene øker frafallet mest det første året, for siden å flate ut, og etter 3 år er det på 22 respektive 24 prosent. Fraffallet etter 3 år er med andre ord stabilt over tid, slik førsteårsfrafallet var. Det nivået vi kommer frem til er noe høyere enn det Mastekaasa & Hansen (2005) fant i sin studie, men det kommer sannsynligvis av at de i sin studie har kontrollert for uavhengige variabler som det ikke er kontrollert for her. Derimot ser vi at det er en klart større andel som har fullført etter 3 år i 2003 enn det var i 1999, i tråd med det vi har vist i kapittel 3.

Vi har tidligere sett at førsteårsfrafallet var stort ved de statlige høgskolene, og dette ser vi også når vi sammenligner utviklingen i frafall etter de tre første studieårene i figur 5.3 og 5.4.

5.3 Frafall og fullføring ved statlige høgskoler i 1999-kullet, etter antall studieår. Prosent

5.4 Frafall og fullføring ved statlige høgskoler 2003-kullet, etter antall studieår. Prosent

Til forskjell fra universitetene ser vi en klar endring over tid i frafall ved de statlige høgskolene. For 1999-kullet var frafallet 29 prosent etter 3 år, mens det var 49 prosent i 2003-kullet. Med andre ord er det nesten halvparten av studentene som begynte på et masterstudium ved høgskolene etter reformen som slutter før de har fullført graden sin. Hovedforskjellen mellom de to kullene er at det er svært stort førsteårsfrafall i 2003-kullet, nesten en av tre forlater utdanningen. Men også frafallet etter andre og tredje året er større i 2003 enn det var i 1999.

5.4 Hva skyldes det økte frafallet ved høgskolene?

Vårt datamateriale gir oss ikke muligheter for å besvare spørsmålet om hva det økte frafallet ved høgskolene skyldes, og vi må nøye oss med å peke på noen mulige forklaringer. Det kan være nærliggende å knytte forklaringene til den sterke veksten i antall studier og studenter, men årsaksmønsteret er trolig sammensatt. En bør derfor ikke uten videre se det som et resultat av problemer med studietilbudet i og for seg, det kan like gjerne henge sammen med endringer i studentgrunnlaget. Vi vil peke på noen mulige faktorer:

1. Høyeregradsstudenter ved de statlige høgskolene er i gjennomsnitt eldre enn studenter på tilsvarende studier ved universitetene, og de har dermed sannsynligvis en sterkere arbeidslivstilknytning enn universitetsstudentene har. Sterkere arbeidsmarkedstilknytning kan influere frafallet på flere måter,
  - a. Dels gjennom at studentene har lettere for å få en jobb (dersom de ikke har jobb, eller bare arbeider deltid) og at de dermed heller velger å arbeide enn å studere,
  - b. For studentene som allerede har en jobb kan det tenkes at de arbeider så mye ved siden av studiene at det går ut over studiene og de slutter av den grunn.
2. En del av de masterprogrammene som tilbys er ”erfaringsbaserte”, det vil si at de har et visst antall år med arbeidslivserfaring som opptakskrav. Disse studentene har også en sterk arbeidsmarkedstilknytning. Med andre ord er det noe utenforliggende, studentens arbeidsmarkedstilknytning som påvirker frafallet.
3. Inntakskvaliteten kan ha endret seg, og at studentene som ble tatt opp til et høyere grads studium ved de statlige høgskolene i 2003 kanskje var mindre godt forberedt til studiet sitt enn studenter som begynner i en tilsvarende utdanning ved et universitet.
4. Det er også mulig at frafallet henger sammen med motivasjon, at studentene er mindre motivert til å fullføre, fordi de ser at det er gode arbeidslivsmuligheter i regionen der de bor, også uten høyere grad.
5. En kan heller ikke se bort fra at en del nyopprettede programmer kanskje ikke fungerer så godt eller rekrutterer så godt som høgskolen hadde antatt. Dermed kan det både være problemer med læringsmiljøet og med størrelsen på studentenes fagmiljø.

I hvilken grad disse fem punktene kan bidra til å forklare det økte frafallet ved de statlige høgskolene er ikke mulig å si med de foreliggende analysene. Derimot vil videre analyser der det tas hensyn til blant annet faktorer som arbeidslivstilknytning kunne kaste lys over det.

5.5 Tidlig frafall i humaniora, samfunnsfag og realfag ved universiteter

Tabell 5.3 viser frafallet i humaniora, samfunnsfag og realfag ved universitetene. Som tidligere nevnt var det ingen signifikante endringer i frafallet fra 1999 til 2003, verken i gjennomsnitt eller innen for fagområdene. Det var generelt noe høyere tidlig frafall i realfag enn i de andre to fagområdene.

Tabell 5.3 Andel som har sluttet i løpet av det første studieåret, etter fagområde. Prosent.

	Humaniora	Samfunnsfag	Realfag	Gj.snitt
1999	9,4	11,6	15,1	11,8
2003	11,9	8,0	15,1	11,3

Siden det ikke var noen signifikante endringer i det tidlige frafallet vil vi se på frafall i løpet av de tre første studieårene. I tabell 5.4 er både frafall og fullføring de tre første årene vist.

Tabell 5.4 Frafall og fullføring i løpet av de første tre studieårene for 1999-kullet og 2003-kullet. Prosent.

Humaniora	1999 (N=604)			2003 (N=796)		
	Fullført	Student	Frafall	Fullført	Student	Frafall
Studiestart		100			100	
Etter 1 år	1	89	9	0	88	12
Etter 2 år	10	75	15	19	63	18
Etter 3 år	35	45	20	45	33	22
Samfunnsfag	1999 (N=268)			2003 (N=777)		
	Fullført	Student	Frafall	Fullført	Student	Frafall
Studiestart		100			100	
Etter 1 år	1	88	12	0	92	8
Etter 2 år	7	73	20	18	68	14
Etter 3 år	27	48	25	51	29	20
Realfag	1999 (N=457)			2003 (N=555)		
	Fullført	Student	Frafall	Fullført	Student	Frafall
Studiestart		100			100	
Etter 1 år	5	80	15	1	84	15
Etter 2 år	25	57	18	28	47	25
Etter 3 år	48	32	21	60	12	28

I humaniora var det ingen endring i frafall etter to år og etter tre år. Det var heller ikke noen signifikant endring i frafallet etter tre år i samfunnsfag, mens det var en signifikant økning i frafallet i realfag, og både frafallet etter to og etter tre år var større i 2003-kullet enn det var i 1999-kullet. Slik vi har sett i kapittel 4 var det i alle fagområdene en større andel som fullførte etter tre år. Dermed kan det i realfag se ut til at det generelt er færre studenter som "henger igjen" i systemet, enten så fullfører de utdanningen de startet på eller så slutter de.

6 Oppsummering og konklusjon

6.1 Mange nye grader og sterk økning i studenttallet

Denne rapporten sammenlikner studenter som startet på et hovedfag eller en mastergrad i 1999 eller 2003, det vil si før og etter innføringen av Kvalitetsreformen.

Det er betydelige forskjeller mellom de to kullene. Før reformen begynte majoriteten av studentene i en hovedfagsutdanning ved et universitet og bare få studenter tok en høyeregradsutdanning ved en statlig, vitenskapelig eller privat høyskole. Etter reformen har det derimot vært en kraftig vekst i antallet læresteder som tilbyr høyeregradsutdanning, og en tilsvarende vekst i antallet studenter. Men siden Kvalitetsreformen medførte en omlegging av gradsstrukturen til en 3+2 modell hadde dette også implikasjoner for en del studier, ved at de gikk fra å ha vært et sammenholdt studium til å bli et studium med lavere og høyere grad. Vi har derfor avgrenset analysene til universiteter og statlige høyskoler.

Ved både universiteter og statlige høyskoler har antallet nye studenter på høyere grad økt kraftig fra 1999 til 2003, og økningen er størst ved de statlige høyskolene. Det har vært størst vekst i studieprogrammer innen pedagogikk ved universitetene, og i samfunnsfag og helse-, sosial- og idrettsfag ved de statlige høyskolene. Til tross for at det ikke var en nedgang i antall studenter har det relativt sett vært en nedgang i andelen studenter om tok en høyeregradsutdanning innen humaniora, både ved universiteter og statlige høyskoler.

I analysene av fullføring og frafall fra 1999- til 2003-kullet er det viktig å ha klart for seg at disse to kullene er forskjellige med hensyn til lærested og fag, og at det i 2003 har kommet til mange nye studier som ikke fantes i 1999. Samtidig finnes fortsatt mange av de tidligere studiene, spesielt hovedfagene ved universitetene, forholdsvis uendret til tross for nye gradsbetegnelser. Men også innenfor de nye masterstudiene ved universitetene finnes mange nye tilbud. De store endringene i studietilbudet på høyere grad utgjør en utfordring når man skal sammenlikne fullføring og frafall i de to kullene.

6.2 Økt studieeffektivitet ved universitetene

De to kullene som begynte på et høyeregradsstudium i 1999 og 2003 er oppdatert med opplysninger fram til og med høsten 2007. Dermed kan det første kullet følges opp gjennom åtte år, og det andre kullet i fire. For sammenlikningens skyld legger vi hovedvekten på å vise studiegjennomstrømningen gjennom fire år.

Til tross for mange nye studietilbud og en sterk vekst i studenttallet, er studentgruppen forholdsvis stabil med hensyn til fordelingen etter kjønn, innvandrerbakgrunn og foreldrenes høyeste utdanning, men det har blitt en noe høyere andel yngre studenter (under 25 år) ved de statlige høyskolene. Endringer i fullføringsgrad kan det derfor i liten grad tilbakeføres til endringer i studentenes bakgrunn.

Fullføringen av hovedfags-/mastergradsstudiene i de to kullene må sies å være svak. Andelen som hadde fullført i løpet av to år var bare rundt 20 prosent i begge kull ved universitetene, og i 2003-kullet ved de statlige høyskolene. Det var mange som fullførte med ett års forsinkelse, men selv etter fire år var fullføringsandelen bare mellom 40 og 60 prosent i de ulike gruppene. Og selv etter åtte år i 1999-kullet var andelen bare 70 prosent i ved universitetene og under 65 ved de statlige høyskolene.

Ved universitetene ser vi forholdsvis klare tegn på mer effektiv studiegjennomføring fra 1999-kullet til 2003-kullet. Andelen som fullførte etter to år økte fra 19 til 23 prosent, og etter tre år fra 40 til 49 prosent. Dette gjelder studier der mange av de ”gamle” hovedfagene lever videre som mastegrader, og det innebærer med andre ord en tendens til effektivisering innenfor det eksisterende tilbudet. Det var størst forbedring innenfor samfunnsfagene og de humanistiske fagene. Selv om realfagene fortsatt har en raskere fullføring, har forskjellene blitt mye mindre. Noe av dette kan henge sammen med at tidsnormen i realfag har økt fra halvannet til to år.

Utviklingen ved de statlige høyskolene gikk i motsatt retning, og andelen som har fullført etter to år var redusert fra 36 til 20 prosent. I 1999-kullet var fullføringen på høyere grad ved de statlige høyskolene betydelig bedre enn ved universitetene, mens bildet har snudd i 2003, og særlig er andelen som har fullført i løpet av fire år mye lavere enn ved universitetene. Det er nærliggende å knytte dette til den store veksten i antall tilbud og antall studenter, men også at det er mange deltidsstudenter som forsøker å kombinere studier og jobb, eller velger jobb framfor videre studier.

Ved universitetene var det ingen forskjeller mellom kvinner og menn i andelen som fullførte i løpet av fireårsperioden, men det er noe høyere andel menn som fullførte i løpet av to eller tre år. Dette henger sammen med ulik fordeling etter fag. Ved de statlige høyskolene var det forholdsvis små forskjeller mellom kjønnene i 1999-kullet, mens i 2003-kullet var fullføringsandelen betydelig høyere blant de mannlige enn blant de kvinnelige høyskolestudentene. Dette skyldes at det var en lavere andel som fullførte etter to år blant kvinnene i 2003 sammenlignet med i 1999, mens blant mennene var andelen som fullførte etter to år stabil mellom de to kullene. Studenter med innvandrerbakgrunn hadde raskere studiegjennomføring ved universitetene, men forspranget hadde avtatt i 2003. Yngre studenter hadde raskere fullføring enn eldre, og det var en klar sammenheng mellom fullføringsandel og foreldrenes utdanningsnivå, særlig ved universitetene.

Ved universitetene var det i 2003-kullet bedre fullføring i naturvitenskapelige og tekniske fag enn i humanistiske fag, samfunnsfag og lærerutdanning/pedagogikk, og klart dårligst i helse- sosial- og idrettsfag. Også ved de statlige høyskolene var fullføringen best i naturvitenskapelige og tekniske fag, litt lavere i humanistiske fag, og klart lavest i samfunnsfag og juridiske fag samt helse-, sosial- og idrettsfag. I de to siste fagområdene var det henholdsvis bare 21 og 25 prosent som hadde fullført i løpet av fire år.

6.3 Høyt frafall i begge kull

I likhet med på andre studienivå var det størst frafall i løpet av det første studieåret også blant studenter i høyeregradsstudier. Førsteårsfrafallet var stabilt ved universitetene, det lå på omtrent 12 prosent både i 1999 og 2003, mens førsteårsfrafallet ved de statlige høgskolene økte fra 13 prosent i 1999 til 30 prosent i 2003. Vi finner tilsvarende mønster etter tre år. Frafallet ved universitetene lå stabilt på 22-24 prosent, mens frafallet etter tre år ved de statlige høgskolene økte fra 29 til 49 prosent.

Ved universitetene var det relativt små fagforskjeller i andelen som sluttet i løpet av første studieår, med unntak av at den var høyere i lærerutdanning/pedagogikk i 1999-kullet og i økonomisk-administrative fag i 2003-kullet (få studenter). Ved de statlige høgskolene sluttet over 40 prosent av studentene i første studieår innen samfunnsfag og juss, og økonomisk-administrative fag, og mer enn hver tredje i helse- sosial- og idrettsfag.

Det kan være en rekke grunner til det høye frafallet ved de statlige høgskolene, og denne studien gir ikke direkte svar på dette. Mulige forklaringer kan være at studentene ved de statlige høgskolene har en sterk arbeidsmarkedstilknytning, enten ved at de allerede har jobb eller har lett for å få jobb, og at det gjør at de har større risiko for å slutte. En annen mulighet er at økningen har sammenheng med inntakskvaliteten på studentene, at lærestedene nå tar opp flere studenter og at ikke alle er like godt forberedt for studiet de begynner på. En tredje mulighet er at de nyopprettede programmene ikke fungerer så godt, og at frafallet dermed kanskje henger sammen med innkjøringsproblemer på nye studier. Det er ikke mulig å si hvilke av disse forklaringene som har mest forklaringskraft med utgangspunkt i de foreliggende analysene, men videre forskning på temaet vil kunne bringe lys over dette.

6.4 Diskusjon

I denne rapporten har vi i noen grad kunnet belyse effekter av Kvalitetsreformen. Bildet som trer fram er sammensatt, og vi ser både positive utviklingstrekk i tråd med reformens intensjoner og endringer som er betydelig mer problematiske.

Ved universitetene har studieeffektiviteten bedret seg, også innefor de studiene som har fortsatt etter reformen. Det er rimelig å sette dette i sammenheng med økt vekt på veiledning og oppfølging, og at det etter hvert er satt mer realistiske krav til avhandlingsarbeidet i forhold til tidsrammene. Vi vet ikke hvordan studentenes opptaksgrunnlag har endret seg, men med den sterke veksten er det lite trolig at studentene er blitt sterkere selektert etter karakterer fra lavere grad.

På den annen side ser vi ingen klare tegn til at frafallet fra studiene er blitt redusert ved universitetene. Fortsatt er det nærmere hver fjerde student som har falt fra, og dermed synes det å være et ”tak” på andelen fullført på rundt 70 prosent. Det meste av frafallet

skjer imidlertid i den aller første fasen av studiet, sannsynligvis er det relativt mange studenter som har søkt og fått en studieplass på mastergrad, men som aldri reelt sett har begynt. Dette kan vi ikke finne noe ut av gjennom vårt eksisterende datamateriale, heller ikke hvorfor studentene har valgt å avslutte studiene.

Ett av de mest bemerkelsesverdige resultatene er at fullføringsgraden på mastergrader ved de statlige høyskolene i 2003-kullet er mye svakere enn den var i 1999-kullet. Vi har ingen god forklaring på dette, men endringen må sees i sammenheng med etableringen av svært mange nye tilbud, sterk økning i studenttallet, og sannsynligvis endringer i studentmassen. Vi har i avsnitt 5.4 pekt på at en noen mastergradsstudenter ved de statlige høyskolene kan se ut til å stå med ett ben i arbeidslivet og ett i utdanningen, men at en også bør rette søkelyset på selve studiesituasjonen.

Denne rapporten baserer seg på registerdata som gir unike muligheter for presise analyser av studenters progresjon gjennom utdanningssystemet. Det er også mulig å analysere om fullføring og frafall henger sammen med bestemte bakgrunnsfaktorer. Fra tidligere studier av laveregradsutdanning vet vi at studentens bakgrunn har en del å si for frafall (Hovdhaugen & Aamodt 2005) men også arbeidsmarkedstilknytning og omsorg for barn vil kunne påvirke dette. Alt tyder på at reformer i studieopplegg, undervisning og veiledning har gitt positive resultater ved universitetene, men spørsmålet er om denne utviklingen vil fortsette. Men ikke minst bør en foreta mye grundigere undersøkelser ved de statlige høyskolene for å finne ut spesielt hvorfor så mange velger å avbryte studiene. Et frafall på nærmere 50 prosent kan neppe være holdbart, og spesielt ikke dersom antall studenter på mange av studieprogrammet var lavt i utgangspunktet.

Men det er fortsatt mange ubesvarte problemstillinger i forhold til studenter på høyere grad: for eksempel å se nærmere på hva som kan ha bidratt til bedre fullføring ved universitetene, og om det går an å isolere hva som kan forklare den svake fullføringen ved de statlige høyskolene. I forhold til frafall er det også mange ubesvarte problemstillinger igjen, blant annet hvilken betydning arbeidsmarkedstilknytning faktisk har. Videre forskning vil kunne vise dette. Casestudier av fag eller fagområder som har hatt positiv utvikling, som for eksempel økningen i fullføringsrate i statsvitenskap eller reduksjonen i frafall innen pedagogikk ved universitetene, vill kunne gi informasjon om hva som har fungert i de fagene og at dette muligens kan overføres til andre fag. Økningen i fullføringsrate i statsvitenskap kan tyde på at disiplinforskjellene i fullføring som tidligere er observert ikke trenger å ha så stor betydning som tidligere antatt.

Referanser

- Aamodt P. O. (2001) *Studiegjennomføring og studiefrafall En statistisk oversikt* NIFU skriftserie 14/2001 Oslo: NIFU
- Aamodt P.O, E. Hovdhaugen og V. Opheim (2006) *Den nye studiehverdagen*. Delrapport 6 fra Evalueringen av kvalitetsreformen, Oslo: Norges forskningsråd/NIFU STEP/Rokkansenteret
- Berg, L. (1997) *Studieløpet Om tidsbruksvalg, faglige valg og kunnskapsteoretiske valg* NIFU rapport 11/97 Oslo: NIFU
- Boudon, R. (1974) *Education, Opportunity and Social Inequality Changing Prospects in Western Society* New York: John Wiley & Son
- Falkfjell, L. og J- C Smeby (1999) *Veien gjennom hovedfaget* NIFU skriftserie 1/99 Oslo: NIFU
- Hansen, M. N. (1999) ”Utdanningspolitikk og ulikhet. Rekruttering til høyere utdanning 1985-1996”. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 40 (2), 172-203.
- Hovdhaugen, E. og P.O. Aamodt (2005) *Frafall fra universitetet En undersøkelse av frafall og fullføring blant førstegangsregistrerte studenter ved Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo og Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) høsten 1999* NIFU STEP Arbeidsnotat 13/2005 Oslo: NIFU STEP
- Hovdhaugen, E. og P.O. Aamodt (2006) *Studiefrafall og studiestabilitet*. Delrapport 3 fra Evalueringen av kvalitetsreformen. Oslo: Norges forskningsråd/NIFU STEP/Rokkansenteret
- Mastekassa, A. og M. N. Hansen (2005) ”Frafall i høyere utdanning: Hvilken betydning har sosial bakgrunn?” SSB (red.), *Utdanning 2005 – deltakelse og kompetanse*. Oslo – Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Michelsen, S, H. Høst og J. P. Gitlesen (2006) *Kvalitetsreformen mellom undervisning og forskning* Delrapport 10 fra Evalueringen av Kvalitetsreformen. Oslo: Norges forskningsråd/NIFU STEP/Rokkansenteret
- NOU (1988) *Med viten og vilje*. NOU 1988:28 (Innstilling fra Hernesutvalget). Oslo: Forvaltningstjenestene
- Ottosenkomiteen (1966) *Innstilling om videreutdanning for artianere m.v. Innstilling nr. 1*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet
- St.meld. nr 27 (2000 – 2001) *Gjør din plikt – Krev din rett. Kvalitetsreform i høyere utdanning*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet
- Tinto, V. (1993) *Leaving College*, 2nd ed, Chicago, University of Chicago Press.
- Vabø, A. (2007) ”Globalisering av høyere utdanning – utdanningssosiologiske perspektiver og utfordringer. Belyst gjennom nye studieprogrammer på masternivå” Hjellbrekke, J., O. J. Olsen og R. Sakselind (red) *Arbeid, kunnskap og sosial ulikhet* Oslo: Unipub
- Wendt, K. (red) (2009) *Det norske forsknings- og innovasjonssystemet – statistikk og indikatorer 2009* Oslo: Norges Forskningsråd